

СТАНИСЛАВ ЛЕМ

АНАНКЕ

Част 0 от „Пиркс“

Превод от полски: Огнян Сапарев, —

chitanka.info

Нещо го тласна от съня — в мрака. Остави зад себе си — къде? — червеникави задимени контури — град? пожар? — и противник, преследване, изкъртване на скала, която беше онова — човек? Още гонеше, макар и безуспешно, отлитащия образ; остана му само добре познатата от подобни случаи мисъл, че в сънищата действителността ни е по-силна и по-непосредствена, отколкото наяве: освободена от думи, тя при цялата си непредвидима причудливост се управлява от закони, които изглеждат безспорни — но само там, в кошмара. Не знаеше къде е, не помнеше нищо. Достатъчно беше да протегне ръка, за да разбере, но безсилието на паметта го ядосваше и той я пришпорваше, искаше сведения. Сам себе си мамеше: лежеше неподвижно, а искаше по постелята да разбере къде се намира. Във всеки случай не беше койка. Блясък — приземяване; пламък в пустинята; дискът на Луната — сякаш фалшива, уголемена; кратери — но в прашни вихрушки; мръсночервеникавите струи на пясъчната буря; квадратът на космодрума, кулите. Марс.

Лежеше, вече съвсем делово, съобразявайки защо се събуди. Имаше доверие в собственото си тяло; нямаше да се събуди без причина. Наистина приземяването беше доста трудно, а той порядъчно уморен след двете дежурства без никаква почивка; Терман си счупи ръката — когато автоматът включи тягата, той се удари в стената. Да паднеш от тавана при преход към тегловност, единайсет години летене — какво магаре! Ще трябва да го посети в болницата. Дали заради?... Не.

Сега започна подред да си спомня събитията на вчерашния ден от момента на приземяването. Кацаха в буря. Атмосферата — нищо особено, но при вятър двеста и шейсет километра в час не може да се стои на крака при това нищожно привличане. Под подметките — никакво триене; като вървиш, трябва да зариваш крака в пясъка — потънал до глезените, ставаш по-устойчив. И този прах, който с ледено съскане се плъзга по комбинезона, пълни всяка гънка, дори не е червен, а обикновен пясък, само че дребен. За няколко милиарда години е успял да се смели.

Тук нямаше диспечерна, защото нямаше и нормален космодрум; и през втората си година проектът „Марс“ беше още с временни постройки; каквото и да построяха, все го засипваше; ни хотел, ни общежитие — нищо. Надувни куполи, огромни, всеки колкото десет

хангара, под лъчите на чадър от стоманените въжета, закотвени за бетонни колони, почти незабележими сред дюнните. Бараки, гофрирана ламарина, купчини от бали, контейнери, резервоари, бутилки, сандъци, чували — цяла градушка от товари, която се сипеше от лентите на транспортната ракета. Единственото по-прилично място, прибрано и подредено, беше сградата на космическия контрол — тя се намираше извън „чадъра“ на две мили от космодрума; лежеше именно там, в леглото на дежурния контролър Сейн.

Седна на кревата и с бос крак в тъмното потърси пантофите си. Винаги ги носеше със себе си и винаги се събличаше нощем; ако сутрин не се обръснеше и не се измиеше, не се чувствуваше във форма. Не помнеше как изглежда стаята и за всеки случай се изправи внимателно; главата можеш да си разбиеш при тази икономия на материали (целият проект пукаше по шевове от тази икономия; известно му беше това-онова). Отново се ядоса, че е забравил къде са шалтерите. Като къртица... Опипа с ръце — вместо контакта напипа студена ръка. Дръпна. Щракна леко и със слабо скърцане се отвори ирисовата диафрагма на прозореца. Беше унило, опушено зазоряване. Стоейки до прозореца, подобен по-скоро на корабен илюминатор, поглади наболата си брада, намръщи се и въздъхна; всичко беше не както трябва, всъщност — неизвестно защо. Впрочем, ако се беше замислил, щеше да установи, че знае. Не понасяше Марс.

Това беше лично негова работа: никой не знаеше, пък и никого не засягаше. Марс беше олицетворение на загубените илюзии, на развенчаните и подиграни, но скъпи мечти. Би предпочел да лети по която и да е друга линия. Писанията за романтиката на Проекта смяташе за глупост. Перспективите за колонизация — за илюзия. Да, Марс измами всички — нещо повече: мамеше вече второ столетие. Канали. Едно от най-красивите, най-необикновените приключения на цялата астрономия. Ръждивочервена планета: пустини. Белите шапки на полярните снегове: последни водни резерви. Като с диамант по стъкло начертана тънка геометрично чиста мрежа от полюсите към екватора: свидетелство за борбата на разума срещу унищожението, мощна иригационна система, напояваща милиони хектара пустиня; да, разбира се: с идването на пролетта цветът на пустините се променяше, потъмняваше от събудената растителност, и при това съвсем правилно: от екватора към полюса. Що за глупост? Нямахше дори и следи от

канали. Растителност? Тайнствени мъхове, лишей, бронирани срещу студа и бурите? Нищо подобно: полимеризирани окиси на въглерода, които покриват повърхността — и се изпаряват, когато кошмарният студ се смени също от студ, само че ужасен. Снежни шапки? Обикновен застинал въглероден двуокис. Нито вода, нито кислород, нито живот — порутени кратери, разядени от прашните бури скали, унили равнини, мъртъв, плосък, тъмнокафяв пейзаж под бледо, сиворъждиво небе. Няма облаци — само някакви неясни мъгли, които се сгъстяват при силни урагани. Затова пък атмосферно електричество — дявол и половина. Извири ли се? Може би сигнал? Не, това е песента на най-близкия „мехур“. В мръсновената светлина (пясъкът, носен от вятъра, се справяше бързо дори с най-твърдото стъкло, а пластмасовите жилищни куполи бяха помътнели като покрити с перде) включи лампата над умивалника и започна да се бръсне. Докато кривеше лицето си, му хрумна едно толкова глупаво изречение, че неволно се усмихна: Марс е свиня.

Наистина това беше свинщина: да измамиш толкова надежди! По традиция — но кой всъщност я е създал? Никой поотделно. Никой сам не го е измислил: тази концепция нямаше автори, както са непознати авторите на поверията и легендите — значи от общите измислици (на астрономите? митове на наблюдателите?) израсна такова видение: бялата Венера, звезда зорница и вечерница, тайнствено загърната с облачна пелена — това е планета млада, цялата в джунгли и гущери, във вулканични океани; с една дума — миналото на нашата Земя. А Марс — изсъхващ, заръждавял, изпълнен с пясъчни бури и загадки (каналите понякога съумяваха да се раздвоят, за една нощ възникваше канал — близък! Мнозина бдителни астрономи го потвърждаваха!), Марс, чиято цивилизация героично воюваше срещу угасването на живота — това беше бъдещето на Земята: просто, ясно, точно, разбираемо. Само че невярно от А до Я.

Под ухото имаше три косъмчета, които електрическата самобръсначка не искаше да хване; обикновената бръсначка остана на кораба, затова започна да подбира косъмчетата ту отсам, ту оттам. Не вървеше. Марс. Все пак тези астрономи-наблюдатели са били хора с буйна фантазия. Скиапарели например. С какви нечувани имена той — заедно със заклетия си враг Антониади — кръщава онова, което *не е видял*, което само му се е сторило. Или пък околността, в която се

строеше Проекта: Агатодемон. Демон, ясно, Агато... може би от ахат — черен? Или агатон — мъдрост? Астронавтите не учат гръцки — жалко. Имаше слабост към старите учебници по звездна и планетна астрономия. Каква трогателна самоувереност: в 1913 година те твърдяха, че от космическото пространство Земята изглежда червеникава, понеже атмосферата поглъща синята част на спектъра, онова, което остава, трябва да бъде поне розово. Глупости! А все пак, когато разглеждаш тези великолепни карти на Скиапарели, просто не ти се побира в главата, че е виждал несъществуващото. И което е най-чудно — другите след него също са го видели. Това е било някакъв психологически феномен, впоследствие не са му обръщали внимание. Отначало четири пети от всяка книга за Марс са били изпълнени с топографията и топологията на каналите; е, намерил се във втората половина на ХХ век един астроном, който подложил тяхната мрежа на статистически анализ и открил нейното сходство, именно топологическо, до железопътната, т.е. комуникационна мрежа — за разлика от естествените пукнатини или реки — а после сякаш някой духна магията, всичко беше ликвидирано, с една дума: оптическа измама — и точка.

Изчисти машинката до прозореца, прибра я в калъфката и още веднъж погледна, вече с откровена неприязън, на целия Агатодемон, на загадъчния „канал“ — унил плосък терен с невисоки скални възвишения върху мъгливия хоризонт. В сравнение с Марс, Луната беше направо уютна. Може би за някой, който и крачка извън Земята не е направил, това ще прозвучи диво, но си е чиста истина. Преди всичко Слънцето изглежда от Луната същото, както и от Земята, а колко важно е това, знае всеки, който се е учудвал и даже изплашвал, виждайки го като сгърчено, бледо, студено огънче. Освен това величествената синя Земя така мило осветява лунните ноци, докато Фобос заедно с Деймос дават по-малко светлина, отколкото Луната в първата си четвърт. Даже тишина има. Висок вакуум, спокоен, неслучайно се удаде да покажат по телевизията прилуняването, първия етап на проекта Аполо, докато за телепредаване на подобно зрелище, да кажем, от Хималайския връх не може и да се помисли. Какво означава за човека вятър, който никога не стихва, може да се разбере само на Марс.

Погледна часовника: съвсем нова придобивка с пет концентрични циферблата, показва стандартното земно време, времето на кораба и планетното време. Беше шест и няколко минути.

Утре по това време ще бъде на четири милиона километра от тук — помисли не без удоволствие. Беше член на „Клуба на превозвачите“, захранващи Проекта, но часовете на службата му бяха преброени: на линията Земя — Марс вече излязоха новите гигантски кораби с маса в покой около сто хиляди тона. „Ариел“, „Арес“, „Анабис“ летяха към Марс вече две седмици; след два часа щеше да кацне „Ариел“. Никога не беше виждал кацане на стохилядник, на Земята това беше невъзможно; товареха ги на Луната, икономистите бяха изчислили, че е изгодно. Кораби като неговия „Кювие“, с маса в покой дванайсет-петнайсет хиляди тона, сега неминуемо ще слязат от сцената. Е, може би от време на време ще пренасят разни дреболии.

Беше шест часът и двайсет минути. По това време всеки разумен човек би хапнал нещо топло. Мисълта за кафе също не беше лоша. Но къде тук можеше да се нахрани, не знаеше. В Агатодемон беше за пръв път. До този момент обслужваше главния плацдарм на Сирта. Защо атакуваха Марс едновременно в два пункта, отдалечени на петнадесетина хиляди мили? Познаваше научните аргументи, но имаше свое мнение. Впрочем не демонстрираше скептицизма си — Голямата Сирта трябваше да бъде термоядрен и интелектронен полигон. Тя изглеждаше съвсем другояче. Някои твърдяха, че Агатодемон е Пепеляшката на Проекта и че неведнъж са искали да го ликвидират. Все пак разчитаха още на някаква замръзнала вода, на онези дълбоки ледници от древните епохи, които трябваше да бъдат някъде тук под спечения грунт; естествено, ако Проекта се докопаше до местна вода, щеше да бъде истински триумф — засега всяка капка вода се взеше от Земята, вече втора година строяха и гласяха устройствата, които щяха да улавят водната пара от атмосферата, а пусковият им срок все се отлагаше.

Не, в Марс решително нямаше нищо привлекателно.

Още не му се искаше да излиза — в зданието беше толкова тихо, сякаш всички бяха излезли някъде или умрели. А не му се искаше може би заради това, че постепенно бе привикнал със самотата — командирът може да бъде на борда винаги самотен, ако поиска — в самотата се чувствуваше по-добре: след дългия полет (сега, след

противостоенето, до Марс се летеше над три месеца), трябваше да полага усилия, за да влезе веднага в тълпата чужди хора. А не познаваше никого освен дежурния контролор. Би могъл да отиде при него на втория етаж, но нямаше да бъде тактично. Не трябва да се безпокоят хората по време на дежурство. Съдеше по себе си: не обичаше такива гости.

В несесера имаше термос с остатъци от кафе и пакет с кекс. Ядеше, стараейки се да не троши, пиеше и гледаше през издрасканото от пясъка стъкло на кръглото прозорче към старото, плоско и като че ли смъртно уморено дъно на този Агатодемон. Именно такава впечатление му правеше Марс: че вече му е все едно. Затова така странно бяха натрупани кратерите, различни от лунните, като че ли размити („Сякаш фалшифицирани“ — се изтръгна от него веднъж при вида на големи, хубави снимки на Марс); и така безсмислено изглеждат онези местности с див релеф, наречени „хаоси“ — археолозите много ги обичат, защото на Земята няма нищо подобно на тези формации. Марс беше сякаш примирен със съдбата, не държеше на спазването на обещанията, дори не се преструваше. При приближаване към него постепенно губеше своя солиден червен облик, преставаше да бъде емблема на бога на войната, помъкваше се неяснотъмен, с петна и пукнатини, без точни очертания, като на Луната или Земята: размазаност, сива ръжда и вечен вятър.

Под стъпалата си усещаше най-деликатната вибрация в света — преобразовател или трансформатор. Още цареше тишина, в която от време на време сякаш от оня свят се вмъкваше далечният вой на вихъра във въжетата на жилищния купол. Този дяволски пясък постепенно се справяше даже с двудюймовите въжета от висококачествена стомана. На Луната каквато и да е вещь можеш да оставиш на камъка и да се върнеш след сто, след милион години със спокойната увереност, че лежи там цяла-целеничка. На Марс нищо не можеш да изпуснеш от ръцете си — веднага изчезва безследно. Това не беше почтена планета.

В шест и четирийсет краят на хоризонта се зарумени — изгряваше слънцето и това светло петно (никаква заря, от къде на къде) внезапно — с цвета си, — му припомни съня. Изненадан, остави бавно термоса. Спомни си какво беше. Някой искаше да го убие, но той го изпревари. Убитият го гонеше през червения сумрак; убива го

още няколко пъти, но това никак не помагаше. Идиотизъм, естествено, но в този сън имаше още нещо: беше почти сигурен, че по време на съня познаваше този човек, а сега нямаше и представа с кого така отчаяно се биеше. Очевидно чувството на познанство също можеше да бъде илюзия на съня. Опита да се добере до него, но своеволната памет отново млъкваше, всичко се скриваше обратно като охлюв в черупката си и той стоя дълго до прозореца, опрян на стоманената ниша, леко развълнуван, сякаш ставаше въпрос за нещо бог знае какво. Смърт. Беше естествено, че с развитието на космонавтиката хората ще започнат да умират по другите планети. Луната се оказа лоялна към мъртъвците. На нея трупове каменят, превръщат се в ледена статуя, в мумия, почти безтегловната лекота я прави нереална и като че ли намалява тежестта на катастрофата. А на Марс трябва веднага да се погрижиш за тях, защото пясъчните вихри ще разядат всеки скафандър само за няколко дни и преди сухият зной да мумифицира останките от парцалите, ще се покажат костите, полирани, шлифовани до самозабрава, ще се оголи скелетът; разпилян в този чужд пясък, под това мръсно чуждо небе, той ще бъде укор към съвестта, почти оскърбление, сякаш хората, донесли с ракетите не само живота, но и своята тленност, са извършили нещо неуместно. Нещо такова, от което трябва да се срамуват, да приберат някъде, да скрият. Всичко това, разбира се, нямаше мисъл, но го чувствуваше в момента.

В седем беше смяната на дежурната от диспечерната; именно по време на смяната е удобно да се появи външен човек. Прибра вещите си в несесера — не бяха много — и излезе, припомняйки си, че трябва да провери дали разтоварването на „Кювие“ върви по график. До обед корабът трябваше да се освободи от всичкия дребосък, а не би било зле да провери някои неща. Например системата за охлаждане на спомагателния реактор — при това щеше да се връща с намален екипаж. Да намери тук някакъв заместник на Терман — не можеше и да се мисли. По извитата, покрита с пенопласт стълба, с ръка върху необичайно топлите, като че ли нагreti перила, се изкачи на първия етаж и всичко наоколо се промени така рязко, сякаш и той самият стана съвсем друг, щом отвори широката люлееща се врата с матови стъкла.

Помещението напомняше вътрешността на гигантски череп, с три чифта изпъкнали огромни стъклени очи, опулени към трите страни

на света. Само към трите, защото зад четвъртата стена се намираха антените, а цялата зала можеше да се върти около оста си като подвижна сцена. Тя наистина в известен смисъл беше сцена, на която непрекъснато се разиграваха едни и същи спектакли на стартиране и кацане; които се виждаха като на длан от широките кръгли пултове, като че ли слети със сребристосивите стени. Всичко това напомняше отчасти контролна кула на летище, отчасти — операционна зала; до четвъртата стена под наклонен капюшон се издигаше главният компютър за непосредствена връзка с корабите, който винаги мигаше и цъкаше, водейки мълчаливи монолози и изплювайки парчета перфорирана лента; тук имаше още три резервни контролни поста с микрофони, настолни лампи, кресла на ролкови шарнири, а също подръчни сметачни устройства; до стената се тулеше малко, но изящно като играчка барче с тихо лъскащо „Еспreso“. Ето къде значи се намирало кафейното изворче!

Оттук не можеше да види своя „Кювие“; приземи го там, където му посочи диспечерът — три мили по-нататък, извън бетонната площадка, защото тук така се приготвяха да посрещнат първия тежък кораб на Проекта, сякаш не бяха снабдени с най-нова астролокационна автоматика, която — както се хвалеха конструкторите от ракетостроителницата (познаваше ги почти всички), — може да приземи тази четиристотин и петдесет метрова грамада, тази желязна планина, върху дворчето на някоя къща.

Всички служители от космодрума, и от трите смени, бяха дошли на това тържество, което впрочем не беше никакво официално тържество: „Ариел“, както и другите кораби от този тип, беше извършил десетки пробни полети и кацания на Луната; наистина още никога не беше влизал на пълна тяга в атмосфера. До кацането оставаше по-малко от половин час, затова Пиркс се поздрави с онези, които не бяха дежурни, после стисна ръката и на Сейн; приемниците вече работеха, по телевизионните екрани бягаха размазани линии, но светлинките на пулта за сближение още сияеха в чисто зелено, като знак, че има още време и засега нищо не става — Романи, ръководителят на базата Агатодемон, му предложи чашка коняк към кафето. Пиркс се поколеба, но в края на краищата тук присъствуваше неофициално — и макар да нямаше навик да пие сутрин — разбираше, че става въпрос за символично подчертаване тържествеността на

момента; нали от месеци чакаха тези свръхтежки кораби, които ще отърват ръководството от непрекъснатите неприятности: през цялото време лакомията на строежа, която флотилията на Проекта не можеше да задоволи, се съревноваваше с усилията на превозвачите като Пиркс да се движат бързо и ефективно по трасето Марс — Земя. Сега, когато противостоеното свърши, двете планети започнаха да се отдалечават, разстоянието между тях щеше да се увеличава всяка година, докато достигне ужасяващия максимум от стотици милиони километри; но именно сега, в най-трудния период, Проекта получаваше мощна подкрепа.

Всички говореха полугласно, а когато зелените светлини изгаснаха и забръмчаха зумерите, настана пълна тишина. Започваше типично марсиански ден — нито мъглив, нито ясен; не можеше да се различи точно нито кое е хоризонт, нито кое е небе, сякаш не съществуваше време, поддаващо се на определяне и измерване. Въпреки че денят беше настъпил, по краищата на бетонните квадрати, покриващи центъра на Агатодемон, пробягаха светещи линии, запалиха се автоматичните лазерни знаци, по края на централния кръгъл щит от почти черен бетон светна пунктир от живачни рефлектори. Контрольорите се наместиха в креслата, всъщност нямаха никаква работа; затова пък главният компютър засия с всичките си циферблати, сякаш оповестявайки за своята необикновена важност, някакви релета започнаха тихо да тракат и от високоговорителя прозвуча отчетлив бас:

— Ало, там Агатодемон, тук е „Ариел“, говори Клайн, ние сме на оптическа, височина шестстотин, след двамайт секунди превключваме на автоматите за кацане, приемам.

— Агатодемон до „Ариел“! — припряно каза Сейн, малък, с остронос птичи профил пред решетката на микрофона. — Тук се виждате на всички екрани, на които е възможно, седнете си удобно и слизайте хубавичко надолу, приемам!

„Ама се шегуват — помисли Пиркс, който не обичаше тези работи, може би от суеверие, — явно беше, че хич не държат на строгостта на процедурата.“

— „Ариел“ до Агатодемон: ние сме на триста, включваме автоматите, слизаме без страничен дрейф, нула на нула, каква е силата на вятъра? Приемам!

— Агатодемон до „Ариел“: вятърът е сто и осемдесет метра в секунда, север-северозападен, нищо не може да ви направи, приемам.

— „Ариел“ до всички: слизам вертикално по оста на кораба, автоматите поеха управлението, край.

Настъпи тишина. Само релетата там нещо бърбореха по тяхному; на екраните вече се появи бяла светеща точка, тя растеше така бързо, сякаш някой надуваше балон от огнено стъкло. Това беше изригващата пламъци кърма на кораба, който наистина слизаше като по невидима вертикала, без никакви разтърсвания и странични отклонения, без следа от завъртане — за Пиркс това беше приятна гледка. Преценяваше разстоянието около сто километра; преди да станат петдесет, нямаше смисъл да се гледа към кораба през прозореца, но въпреки това при прозорците вече се тълпяха мнозина от присъстващите, вирнали глави към зенита.

Диспечерската имаше постоянна радиофонична връзка с кораба, но просто нямаше за какво да говорят; целият екипаж лежеше в антигравитационните кресла, всичко вършеха автоматите под ръководството на главния ракетен компютър; именно той реши атомната тяга да се смени с бороводородна на шейсет километра височина, т.е. — на самата граница на стратосферата. Сега Пиркс се приближи до средния най-голям прозорец и веднага забележа в небето, през бледосивата мъгла, остро зелено огънче, мъничко, но с необикновено ярък вибриращ блясък — сякаш някой отгоре пробиваше небосклона на Марс с пламтящ смарагд. На всички страни от тази равномерно горяща точка се проточваха бледи ивици, това бяха дрипите на облаците или по-точно на тези недоносчета, които в тукашната атмосфера изпълняваха техните задължения. Попадайки в сферата на кърмовата струя, те се запалваха и разпадаха като бенгалски огън. Корабът растеше, всъщност растеше само неговата кръгла кърма. Нажеженият въздух забележимо трептеше под нея, от което на неопитния човек би могло да се стори, че самата ракета леко се люлее, но Пиркс познаваше твърде добре тази картина, за да се излъже. Всичко вървеше съвсем спокойно, без никакво напрежение; спомни си първата човешка крачка на Луната, там също вървеше така, като по вода. Кърмата беше вече зелен пламтящ диск в ореол от огнени пръски. Погледна главния високомер над диспечерския пулт — при такъв грамаден кораб лесно можеш да объркаш в оценката на

височината; единайсет, дванайсет километра деляха „Ариел“ от Марс — очевидно корабът се спускаше все по-бавно благодарение засилената спирачна тяга.

Изведнъж се случиха няколко неща едновременно.

Кърмовите дюзи на „Ариел“ в корона от зелени пламъци затрептяха някак другояче. От високоговорителя се разнесе неясно заекване, вик, нещо като „на ръчна“, а може би „не разбирам“ — някаква неясна дума, единственото, което извика човешки глас, толкова деформиран, че не можа да се разбере дали е Клайн. Зеленият огън, който биеше от кърмата на „Ариел“, изведнъж избледня. Това продължи част от секундата. В следващия миг кърмата се стопи в ужасяващо синьо-бяло избухване и Пиркс отведнъж разбра всичко в тръпката на вцепеняването, която го прониза от главата до петите — така че глухият исполински глас, забучал във високоговорителя, никак не го изненада.

— „Ариел“ — (пъхтене). — Смяна на процедурата. Поради метеорит. Пълнен напред по оста! Внимание! Пълна мощност!

Това беше автомат. На фона на неговия глас някой като че ли крещеше. Във всеки случай Пиркс правилно изтълкува промяната в цвета на реактивния пламък: вместо бороводорода включиха пълната мощност на реакторите и гигантският кораб, сякаш спрял от страшен удар на невидим юмрук, треперейки с всичките си спойки, се закова — или поне така изглеждаше на наблюдаващите — в разредения въздух, на височина едва пет или шест километра над щита на космодрума. Започваше дяволска маневра — забранена от всички правила и постановления, излизаща въобще от рамките на космонавигацията: да се удържи стохилядната маса — все пак отначало трябваше да се угаси скоростта на нейното падане, за да може да се вдигне обратно нагоре. Пиркс гледаше намаления от далечината силует на исполинския цилиндър. Ракетата загуби вертикалата си. Наклоняваше се. Започна невероятно бавно да се изправя, но нещо я блъсна в обратна страна като гигантско махало; обратният крен на половинкилометровия корпус беше още по-голям. При толкова малка скорост загубата на равновесие с такава амплитуда беше непоправима; едва сега до Пиркс достигна викът на главния контролър:

— „Ариел“! „Ариел“! Какво правите! Какво става при вас?
Колко много неща могат да се случат за част от секундата!

Пиркс при съседния, незает пулт крещеше в микрофона с цяло гърло:

— Клайн! На ръчна!!! На ръчна за кацане!!! На *ръчна*!!!

В този момент ги връхлетя протяжен непресекващ гръм. Едва сега звуковата вълна достигна до тях! Колко кратко е продължило всичко! Стоящите до прозореца завикаха в един глас. Контрольорите скочиха от пултовете.

„Ариел“ падаше, премятайки се като камък, и ивиците на кърмовия огън разсичаха атмосферата в различни посоки; въртеше се бавно, безжизнен като труп, сякаш някой беше запратил тази гигантска желязна кула от небето към мръсните дюни на пустинята; всички стояха като треснати в глухо, ужасено мълчание, защото вече нищо не можеше да се направи; високоговорителят неразбрано хриптеше и мънкаше, чуваха се отгласи от далечна врява или морски шум, не можеше да се разбере дали това са човешки гласове, всичко се сливаше в пълен хаос; а белият, сякаш окъпан в блясък, невероятно дълъг цилиндър се носеше все по-бързо надолу; изглеждаше, че ще улучи право в диспечерната; някой край Пиркс изохка. Всички инстинктивно се свиха.

Корабът се вряза косо в една от ниските огради около щита, счупи се на две и с някаква странна забавеност, разцепвайки се така, че на всички страни хвърчаха парчета, се зари в пясъка; там мигновено се изви облак, висок поне колкото десететажен дом, в него нещо загърмя, затрещя, бликнаха огнени струи, над бухналата грива на пясъчната завеса изплува все още белият нос на кораба, откъсна се от корпуса, прелетя няколкостотин метра; всички почувствуваха могъщия удар — един, втори, трети; под тях почвата се разтърсваше като при земетресение. Цялото здание затрепера, повдигна се и отново падна като лодка върху вълните. После в адския грохот на разбиващото се желязо всичко се покри с бронзовочерна стена от дим и прах. Това беше краят на „Ариел“.

Когато тичаха по стълбите към шлюза, Пиркс, който надяна скафандъра между първите, не се съмняваше — при такъв удар никой не е могъл да оцелее. После бягаха, залитайки под ударите на вихрушката; далеч, откъм купола, вече се задаваха първите гъсенични машини. Да се бърза вече нямаше смисъл. Нямаше защо. Пиркс сам не знаеше как и кога се върна в диспечерната — образът на кратера и

смачканият корпус още стояха пред втрещения му поглед; опомни се едва когато видя в огледалото своето посивяло, внезапно отслабнало лице.

На обед събраха комисия от експерти за разследване причините на катастрофата. Аварийните команди още размъкваха с екскаватори и лебедки парчета от огромния корпус, още не бяха успели да достигнат до врязаната дълбоко в земята смачкана командна кабина, където бяха контролните автомати, когато от Голямата Сирта долетя група специалисти на един от онези чудновати малки хеликоптери с гигантски витла, способни да летят единствено в разреждения марсиански въздух. Пиркс не се пречкаше на никого и никого за нищо не питаше, защото прекалено добре разбираше, че работата е изключително мътна. В хода на нормалната процедура на кацане, която е разделена на установени етапи и програмирана скрупулъзно, като жп. разписание, главният компютър на „Ариел“ без никаква видима причина беше угасил бороводородната тяга, подал сигнали, напомнящи откъслечна метеоритна тревога, и превключил двигателя на бягство от планетата с максимална мощност; и не беше успял да възстанови изгубеното по време на тази главоломна маневра равновесие. В историята на астронавигацията нямаше подобен случай и колкото и близко до ума да беше предположението, че компютърът просто е подвел, че в него някакви контури са се затворили или прегорели — изглеждаше неправдоподобно, защото ставаше дума за една от двете програми — старт и кацане, — застраховани от аварии с толкова много осигуровки, че по-скоро можеше да се заподозре саботаж. Блъскаше си над това главата в стаичката, която Сейн му предложи миналата нощ, и умишлено не си показваше носа от кревата, за да не се натрапва никому — още повече че след няколко часа щеше да стартира, а в главата му не идваше нищо, заради което да изтича при комисията. Оказа се обаче, че не са го забравили; малко преди един часа при него дойде Сейн. С него беше и Романи, чакаше в коридора; Пиркс отначало не го позна; взе ръководителя на комплекса Агатодемон за някой от механиците: беше с опушен комбинезон, целият в петна, лицето му някак изтъняло от изтощение, левият ъгъл на устата му току потрепваше, но гласът му беше същият; помоли Пиркс от името на комисията, в която влизаше, да отложи старта на „Кювие“.

— Естествено... ако съм нужен — Пиркс беше изненадан; мъчеше се да се съсредоточи. — Трябва само да получа съгласието на базата.

— Това ние ще уредим сами, ако се съгласите.

Повече никой нищо не каза; тримата тръгнаха към главния „мехур“, където в дългото, ниско помещение на управлението седяха двайсетина експерти — няколко бяха местни, останалите — от Голямата Сирта. Понеже дойде време за обед, а всяка минута беше скъпа, донесоха студени закуски от бюфета и така, пред чая и чиниите, от което всичко изглеждаше някак неофициално, почти несериозно, започна съвещанието. Пиркс, естествено, се досещаше защо председателстващият, инженер Хойстер, го помоли да се изкаже пръв, като опише катастрофата. Той беше несъмнено единственият безпристрастен свидетел, понеже не беше нито от диспечерната, нито от състава на Агатодемон. Когато Пиркс достигна в разказа си до своята реакция, Хойстер го прекъсна за първи път:

— Значи вие искахте Клайн да изключи цялата автоматика и да се опита да кацне сам, така ли?

— Да.

— А може ли да знаем защо?

Пиркс не забави отговора.

— Смятах, че това е единственият шанс.

— Така. А не допускахте ли, че преминаването на ръчно управление може да доведе до загуба на равновесието?

— То вече беше загубено. Впрочем това може да се провери — нали има ленти.

— Естествено. Но най-напред искаме да си изясним общата картина. А... какво е вашето лично мнение?

— За причината?...

— Да. Засега повече се информираме, отколкото разискваме. Каквото и да кажете, няма да бъде особено обвързващо; всяко предположение може да се окаже ценно, дори най-рискованото.

— Разбирам. Нещо стана с компютъра. Не зная какво и не знам как е могло да стане. Ако аз самият не бях там, нямаше да повярвам, но бях и чух: компютърът промени процедурата и обяви метеоритна тревога, внезапно и необяснимо. Това звучеше горе-долу така:

„метеорити — внимание — пълен напред по оста“. А понеже нямаше никакви метеорити... — Пиркс сви рамене.

— Този модел — на „Ариел“ — е усъвършенствуван вариант на компютъра АИБМ-09 — забеляза Боулдер — електроникът, когото Пиркс познаваше, защото го беше срещал на Голямата Сирта.

Пиркс кимна.

— Зная. Затова казах, че нямаше да повярвам, ако не го бях видял със собствените си очи. Но това се случи.

— Как смятате, командоре, защо Клайн не направи нищо? — попита Хойстер.

Пиркс почувствува студ в гърдите и преди да отговори, огледа присъстващите. Този въпрос трябваше да бъде зададен. Все пак предпочиташе да не бъде първият, който ще се изправи пред него.

— Това не зная.

— Естествено. Но дългогодишният опит ви позволява да се поставите на неговото място.

— Поставих се. Щях да направя това, което се опитвах да му внуша.

— А той?

— Нямаше никакъв отговор. Шум и като че ли викове. Ще трябва много внимателно да се прослушат лентите, но се страхувам, че няма да помогне.

— Командоре — каза Хойстер тихо и някак бавно, сякаш внимателно подбираше думите си. — Вие се ориентирате в ситуацията, нали? Двата следващи кораба от същия тип, със същата система за управление вече се намират на линията Земя — Марс; „Анабис“ ще пристигне след три седмици, но „Арес“ — само след девет дни. Независимо от задълженията към паметта на загиналите имаме по-големи задължения към живите. За тези пет часа вие несъмнено сте вече премислили всичко, което се случи. Не мога да ви задължа, но ви моля да ни кажете изводите си.

Пиркс почувствува, че побледнява. Още от първите думи той разбра какво иска да каже Хойстер; обхвана го странно усещане, сякаш на нощен кошмар: ожесточено, отчаяно безмълвие, в което се биеше с противник без лице и убивайки го, загиваше заедно с него. Това трая само миг. Овладея се и погледна Хойстер в очите.

— Разбирам — каза, — Клайн и аз сме от две различни поколения. Когато започвах да летя, автоматичните процедури подвеждаха много по-често... Това се отразява на поведението. Мисля, че Клайн... им се доверяваше докрая.

— Смятал е, че компютърът се ориентира по-добре? Че ще овладее положението?

— Може би не е разчитал, че ще го овладее... а само, че ако компютърът не се справи, то човек съвсем няма да може...

Пиркс си отдъхна. Каза, каквото мислеше, без да хвърля подозрение върху по-младия събрат, който при това беше мъртъв.

— Дали според вас е имало възможност да се спаси корабът!?

— Не зная. Времето беше твърде кратко. „Ариел“ почти беше загубил скорост.

— Кацали ли сте някога в подобни условия?

— Да. Но с кораб с малка маса — и на Луната. Колкото ракетата е по-дълга и по-тежка, толкова е по-трудно да се възстанови равновесието при загуба на скорост, особено ако започне крен.

— Дали Клайн ви е чул?

— Не зная. Би трябвало да чуе.

— Пое ли управлението?

Пиркс вече отвори уста, за да каже, че това може да се види в лентите, но вместо това отговори:

— Не.

— Откъде знаете? — това попита Романи.

— По контролния надпис. През цялото време светеше „автоматична процедура“. Изгасна чак когато корабът се разби.

— А не мислите ли, че Клайн не е имал време? — запита Сейн.

Имаше нещо особено в това, че се обърна официално към него — нали бяха на „ти“. Сякаш между тях внезапно се беше появила дистанция. Враждебност?

— Ситуацията може да се моделира математически и тогава ще се изясни имало ли е някакъв шанс. — Пиркс се стараеше да бъде делови. — Това не мога да знам.

— Но когато кренът превиши четиридесет и пет градуса, равновесието вече не можеше да се възстанови — настояваше Сейн. — Не е ли така?

— На моя „Кювие“ не е задължително. Тягата може да се засили — над допустимата граница.

— Претоварване над двайсет пъти може да убие.

— Може. Но падането от пет километра сигурно ще убие.

С това кратката полемика завърши. Под лампите — включени, въпреки че беше ден — се стелеше плоско цигарен дим. Всички пушеха.

— Според вас Клайн е могъл да поеме управлението, но не го е направил. Така ли? — върна към своята нишка председателстващият Хойстер.

— Вероятно е могъл.

— А не смятате ли за възможно вашата намеса да го е объркала? — обади се заместникът на Сейн, човек от Агатодемон, когото Пиркс не познаваше.

Тукашните са против него? И това беше обяснимо.

— Смятам това за възможно. Още повече, че там, в рулевата рубка, хората викаха нещо. Така поне изглеждаше.

— Като паника? — запита Хойстер.

— На този въпрос няма да отговоря.

— Защо?

— Прослушайте лентите. Това не са точни данни — шум, който може да бъде тълкуван различно.

— А могла ли е наземната контрола, по ваше мнение, да направи нещо? — с каменно лице питаше Хойстер.

Изглежда, в комисията назряваше раздор. Хойстер беше от Голямата Сирта.

— Не. Нищо.

— Собствената ви постъпка противоречи на това, което казахте.

— Не. Контролата няма право да се намесва в решението на командира при подобна ситуация. В командната кабина тя може да изглежда другояче, отколкото долу.

— Значи признавате, че сте действували въпреки приетите правила? — отново се обади заместникът на Сейн.

— Да.

— Защо? — попита Хойстер.

— Правилата за мен не са святи. Винаги правя това, което смятам за правилно. Случвало ми се е да отговарям за това.

— Пред кого?

— Пред Космическия трибунал.

— Но от вас бяха снети всички обвинения — забеляза Боулдер.

Голямата Сирта срещу Агатодемон. Това беше почти очевидно.

Пиркс замълча.

— Благодаря ви.

Премести се на страничен стол, защото сега започна да дава показания Сейн, след това — неговият заместник. В този момент донесоха първите ленти от диспечерската. Приемаха и телефонни съобщения от акцията около останките на „Ариел“. Беше сигурно, че никой не е останал жив, но до рулевата рубка още не можеха да достигнат: беше се врязала на единайсет метра дълбочина. Прослушването на лентите и протоколирането на показанията продължи до седем непрекъснато. После направиха едночасова почивка. Сиртийците заедно със Сейн заминаха за мястото на катастрофата. Романи спря Пиркс в коридора.

— Командоре...

— Слушам.

— Вие тук никого не...

— Не говорете така. Залогът е твърде висок — прекъсна го Пиркс.

Романи поклати глава.

— Засега ще останете още седемдесет и два часа. Вече го уредихме с базата.

— Със Земята?... — изненада се Пиркс. — Едва ли ще мога да помогна с още нещо...

— Хойстер, Рахаман и Боулдер искат да ви привлекат в състава на комисията. Няма да откажете?

Всичките бяха хора от Сирта.

— И да бих искал, нямаше да мога да откажа — отговори Пиркс и с това се разделиха.

В девет вечерта се събраха отново. Пълното прослушване на лентите беше драматично — а още повече филмът, запечатал всички фази на катастрофата от момента, когато в зенита пламна зелената звезда на „Ариел“. Накрая Хойстер съвсем лаконично сумира предварителните резултати от разследванията.

— Действително всичко сочи, че е подвел компютърът. Той е действувал така, сякаш курсът на „Ариел“ е щял да се пресече ако не с метеорит, поне с някаква външна маса. Регистрационните ленти показват, че е превишил допустимата мощност на тягата с три единици. Защо го е направил, не знам. Може би нещо ще се изясни в рулевата рубка (той имаше предвид регистрационните ленти на „Ариел“; Пиркс беше настроен скептично). — Какво е ставало в рулевата рубка през последните мигове, не може да се разбере. Във всеки случай компютърът си е вършил оперативно работата — и в най-критичния момент е вземал решение в пълна изправност, — предавал е мигновено своите нареждания на агрегатите. И агрегатите са работили безупречно докрая. Това е съвсем сигурно. Не открихме абсолютно нищо, което би могло да свидетелствува за външна или вътрешна заплаха за процедурата на нормално кацане. От седем и три до седем и осем минути всичко вървеше идеално. Решението на компютъра — за смяна на процедурата и фаталния опит за стартиране — поне засега с нищо не може да бъде обяснено. Колега Боулдер?

— Не мога да разбера.

— Грешка в програмата?

— Изключено. „Ариел“ е кацнал с тази програма доста пъти по оста и с всевъзможни отклонения.

— Но на Луната. Там привличането е по-слабо.

— Това може да има известно значение за агрегатите на тягата, но не и за информационния комплекс. А тягата не подведе.

— Колега Рахаман?

— Не познавам достатъчно тази програма.

— Не познавате модела на компютъра?

— Да.

— Какво може да прекъсне процедурата на кацане, ако няма външни причини?

— Нищо.

— Нищо?

— Е, ако се сложи бомба под компютъра...

Най-после тези думи бяха казани. Пиркс слушаше с най-голямо внимание. Шумяха вентилаторите, димът се съгъстяваше под тавана около техните отвори.

— Саботаж?

— Компютърът действуваше докрая, макар и по непонятен за нас начин — забеляза Керховен, единственият интелектроник в комисията, който беше местен човек.

— Е... за бомбата го казах просто така — отстъпи Рахаман. — Главната процедура, тоест — кацането или стартът, ако компютърът е изправен, може да прекъсне само нещо необикновено. Например падане на мощността...

— Мощност имаше.

— Но по принцип компютърът може ли да прекъсне главната процедура?

Председателстващият, разбира се, го знаеше. Пиркс разбираше, че сега той не се обръща към тях: говореше онова, което трябваше да чуе Земята.

— Теоретично може. Практически — не. От възникването на космонавтиката до днес не е обявена метеоритна тревога по време на кацане. Метеоритът винаги може да бъде открит още при приближаването му. Тогава кацането просто се отлага.

— Но нали нямаше никакви метеорити?

— Не.

Това беше краят на сляпа улица. За минута се възцари тишина. Вентилаторите шумяха. Зад кръглите прозорци беше вече тъмно. Марсианска нощ.

— Необходими са ни хората, които са конструирали този модел и са го обучавали с тестове — каза най-накрая Рахаман.

Хойстер кимна. Разглеждаше подадената му от телефонистката бележка.

— След около час ще се доберат до командната кабина — каза той. После, вдигайки глава, добави: — Утре в съвещанието ще вземат участие Макрос и Ван дер Войт.

Настъпи оживление. Това бяха главният директор и главният конструктор на ракетостроителницата, която правеше стохилядниците.

— *Утре?* — на Пиркс се стори, че недочува.

— Да. Не тук, естествено. Ще присъствуват телевизионно. По пряка видеовръзка. Ето телеграмата — вдигна бележката.

— Да, но... Какво е сега закъснението? — запита някой.

— Осем минути.

— И как си го представят? Ще чакаме безкрайно всяка реплика — раздадоха се възгласи.

Хойстер вдигна рамене.

— Трябва да се подчиним. Разбира се, ще бъде затруднително. Ще разработим подходяща процедура...

— Да отложим ли съвещанието за утре? — запита Романи.

— Да. Ще се съберем в 6 часа сутринта. Вече ще имаме лентите от рулевата рубка.

Пиркс се зарадва, когато Романи го покани да пренощува при него. Предпочиташе да не среща Сейн. Разбираше поведението му, макар и да не го одобряваше. Не без труд разместиха всички сиртийци и към полунощ Пиркс остана сам в малка стаичка, която служеше на ръководителя като библиотека и работен кабинет. Легна с дрехите на малкото походно легло, опънато между теодолитите, сложи ръце под главата си и остана така неподвижно, загледан в тавана, почти без да диша.

Странно нещо, там, сред чуждите хора, преживяваше катастрофата някак външно, като един от многото очевидци; не беше напълно ангажиран даже когато зад въпросите чувствуваше неприязън и недоброжелателство — мълчаливо обвинение към него, натрапника, който иска да се постави над местните специалисти — дори когато Сейн се изправи срещу него; всичко оставаше навън, беше естествено и неизбежно: така и трябваше да бъде при подобни обстоятелства. Беше готов да отговаря за своите постъпки, но изхождайки от рационални предпоставки, затова не се чувствуваше отговорен за нещастията. Беше потресен, но запази спокойствие, докрая остана наблюдател, който не се поддава напълно на събитията, защото тези събития се подреждаха в система — при цялата неразбираемост на станалото те можеха да бъдат селектирани, успокоени, подредени, фиксирани в официалния поток на съвещанието. Сега всичко се разпадна. Не мислеше нищо, не призоваваше никакви картини, те идваха сами, последователно: телевизионните екрани, на тях — появата на кораба близо до Марс, забавяне на космическата скорост, смяна на тягата; сякаш беше едновременно навсякъде, в диспечерската и в рулевата, познаваше тези глухи удари, този грохот, който пробягва по кила и шпангоутите, когато огромната мощност се заменя от вибрацията на бороводородните двигатели, и този бас, с който

турбопомпите уверяват, че нагнетяват горивото, обратната тяга, слизането на кърмата, величествено бавно, малките странични поправки и този прелом, този гръм на внезапната смяна на тягата, когато пълната мощност отново се втурна в дюзите, вибрация, дестабилизация, ракетата отчаяно се мъчи да запази равновесие, люшка се като махало, наклонява се като пияна кула, преди да падне от висините вече безсилна, вече мъртва, неуправляема, сляпа като камък, пада и мачка възвишенията — Пиркс беше навсякъде. Беше като че ли самият борец се кораб и болезнено усещайки пълната необратимост и окончателност на онова, което стана, все се връщаше към онези части от секундата. Повтаряше безмълвния въпрос, търсеше това, което е подвело. Дали Клайн се е опитвал да поеме управлението, беше сега без значение. По същество диспечерите действуваха безупречно, макар и да се шегуваха, това можеше да смути само човек суеверен или възпитан в онези времена, когато не можеше да си позволиш такова безгрижие. С разума си разбираше, че в това няма нищо лошо.

Лежеше възнак, а сякаш стоеше при скосения илюминатор, прицелен в зенита, когато искрящата зеленина на бороводородната звезда бе погълната от страшния слънчев блясък, характерен за атомната тяга, пулсираща в изстиващите дюзи — именно затова беше забранено да се пуска цялата мощност така стремително, — и ракетата се люшкаше отначало като език на камбана, дърпан от обезумели ръце, наклоняваше се с цялата невероятна дължина — тя беше така огромна, че сякаш със самите си размери, със самия размах на своята колосалност излизаше извън границите на всяка опасност — сигурно същото са мислели преди един век пътниците на „Титаник“.

Изведнъж всичко угасна, сякаш се събуди. Стана, изми си лицето, ръцете, отвори несесера, извади пижамата, пантофите, четката за зъби и за трети път през този ден се погледна в огледалото на умивалника — като някакъв непознат.

Между тридесетата и четиридесетата година, по-близо до втората: сенчеста зона — когато се налага да приемаш условията на неподписания, натрапен без въпроси договор, когато се знае, че задължителното за другите е задължително и за тебе, и от това правило няма изключения: все пак се налага да се старее, колкото и да е противоестественно. До този момент това тайно е вършило нашето тяло — сега това е малко. Необходимо е примирение. Младежката възраст

постановява като правило на играта — не, като нейна основа — собствената неизменност: бях инфантилен, недоразвит, но вече съм станал какъвто трябва и какъвто ще си остана. Тази безсмислица е всъщност основа на съществуването. Откриването на нейната неоснователност носи повече учудване, отколкото страх. Чувството на възмущение е така силно, сякаш си прозрял и забелязал, че играта, в която са те въвлекли, е измамническа. А тя е трябвало да бъде съвсем друга... След изненадата, гнева, съпротивата започват бавните преговори със самия себе си, със собственото тяло, които могат да бъдат предадени така: въпреки че непрекъснато и незабелязано стареем физически, нашият разум никак не може да се приспособи към този процес. Настройваме се на тридесет и пет години, после на четирийсет, сякаш вече в тази възраст ще си останем, и после — при поредната ревизия на самоиллюзиите, се натъкваме на такава съпротива, че в своята стремителност скачаме като че ли твърде далеч. Тогава четирийсетгодишният започва да се държи така, както според него трябва да живее старият човек. Осъзнали веднъж неотвратимостта на стареенето, продължаваме играта с унило ожесточение; сякаш искаме коварно да удвоим залога; моля, моля, щом това безсрамно, цинично, жестоко изискване трябва да бъде изпълнено, щом трябва да плащам дългове, за които не съм бил съгласен, не съм искал, не съм знаел — на ти, заповядай повече, отколкото е задължително — според този принцип, който звучи хумористично, когато го формулираме — се опитваме да измамим противника. Ще стана отведнъж така стар, че ще се объркаш. Макар да се намираме в сенчестата зона, даже почти зад нея, в периода на загуби и предаване на позиции, ние всъщност още се борим, ние се противим на очевидността и поради това мятане стареем психически скокообразно. Ту надхвърлим, ту не достигнем, а после виждаме, обикновено твърде късно, че цялото това блъскане, тези самоубийствени атаки и отстъпления са били също несериозни. Защото ние стареем като децата, тоест отказваме да се съгласим с това, което съвсем не изисква нашето съгласие, съпротивяваме се там, където няма място за спор или борба — при това борба самоизмамна. Сенчестата зона — това още не е *memento mori*^[1], но в някои отношения е място по-лошо, защото от него се вижда, че няма неизползвани шансове. С други думи: настоящето вече не е

предисловие, чакалня, въведение, трамплин на великите надежди — положението незабелязано се е преобърнало. Това, което си считал за подготовка, е било самата реалност; предисловието — истинското съдържание; надеждите — миражи; всичко незадължително, предварително, временно, каквото се случи — единственото съдържание на живота. Кое не се е изпълнило, вече сигурно няма да се изпълни; и с това трябва да се примириш мълчешком, без страх, а ако може — и без отчаяние.

Това е критическата възраст на космонавта — повече, отколкото за всеки друг, защото в тази професия и най-малката неизправност на организма отведнъж те прави негоден за нищо. Както казват понякога физиолозите, изискванията на космодрума са твърде високи дори за най-развитите физически и духовно: отпадайки от авангарда, тук изведнъж губиш всичко. Лекарските комисии са безжалостни, това е ужасно, но необходимо, защото не може да се допусне смърт или инфаркт при пулта за управление. Хора като че ли в разцвета на силите си слизат от палубата и изведнъж се оказват на последната линия; лекарите са толкова привикнали към всякакви уловки и отчаяни симулации на здраве, че разобличението не носи след себе си никакви последици — дисциплинни или морални, съвсем нищо; почти никой не може да удължи периода на активна служба след петдесетте. Претоварванията са най-опасният враг на мозъка; може би след сто или хиляда години ще бъде иначе, но засега тази перспектива угнетява през дългите месеци на летене всеки космонавт, навлязъл в сенчестата зона.

Клайн беше космонавт от следващото поколение; Пиркс знаеше, че младите го наричат „враг на автоматите“, „консерватор“, „мамонт“. Някои от връстниците му вече не летяха; според своите способности и възможности се преквалифицираха в преподаватели, членове на Космическата палата, отидоха на синекурни длъжности из ракетостроителниците, заседаваха в контролните комисии, занимаваха се със своите градинки. Общо взето, се държаха нелошо — разиграваха своето примирение с неизбежното — но кой знае колко костваше това на мнозина.

Случваха се и безотговорни постъпки, породени от несъгласие, безсилен протест, високомерие и ярост, от чувство на несправедливо постигнало ги нещастие. Тази професия не познаваше безумци; но

някои опасно се приближаваха към умопобъркване, макар и да не прекрочваха последната граница; и все пак под засиления натиск на приближаващата неизбежност се случваха ексцесии, най-малкото — чудачества... О, да, познаваше тези странности, отклонения, суеверия, на които се поддаваха и непознатите, и онези, които познаваше от години, за които някога му се е струвало, че може да гарантира. Сладкото невежество не е привилегия на професията, в която по необходимост трябва да знаеш толкова много неща; всеки ден в мозъка необратимо загиват няколко хиляди неврони, и вече към тридесетте започва онази особена, неусетна, но непрестанна гонитба, съперничество между отслабването на функциите, размивани от атрофията — и тяхното усъвършенствувание благодарение на натрупания опит; така възниква несигурно равновесие, почти акробатично балансиране, с което трябва да живееш — и да летиш. И да сънуваш. Кого убиваше толкова пъти предишната нощ? Нямах ли в това някакъв особен смисъл? Протягайки се на походното легло, което заскърца под тежестта му, Пиркс помисли, че може би няма да успее да заспи; досега не познаваше безсънието, но нали, когато и да е, то трябва да дойде. Тази мисъл странно го обезпокои. Той се боеше не от безсънната нощ, а от това своеволие на собственото тяло, което досега беше съвсем надеждно, и това — дори само като възможност — в момента придоби смисъл едва ли не на поражение. Просто не искаше да се търкаля с отворени очи въпреки волята си и макар да беше глупаво, стана, безсмислено се вгледа в своята зелена пижама и обърна поглед към книжните рафтове. Не очакваше да открие нищо интересно, затова го порази редицата дебели томове над изкълваната от пергели чертожна дъска. Там стоеше в целия си шик почти цялата история на ареологията — познаваше повечето книги, защото същите издания стояха в неговата библиотека на Земята; стана и започна последователно да докосва солидните им ръбове. Тук беше не само бащата на астрономията Хершел, но и самият Кеплер. „*Astronomia nova seu Physica coelestis tradita commentariis de motibus stellae martis*“ — според изследванията на Тихо де Брахе, издание 1784 г. По-нататък идваха Фламарион, Бакхюйзен, Кайзер и великият фантаст Скиапарели, неговата „*Memoria terza*“, тъмно римско издание, и Арениус, и Антониади, Койпер, Лоуел, Пикеринг, Сахеко, Струве, Вокульор, чак до Вернер Браун и неговия „Проект Марс“. И карти,

рула от карти, с всички канали — Margacitifer Sinus, Facus Soils и самият Агадемон... Стоеше така — нямаше защо да отваря никоя от тези книги с изтъркани, дебели като дъски корици. Миризмата на старо платно, на пожълтели страници, в която имаше нещо достойно и гнило едновременно, оживяваше онези часове, посветени на загадката, която преди два века са щурмували, обсаждали с множество хипотези и накрая умирали по реда си, без да дочакат нейното решение. Антониади, който през целия си живот не е забелязвал каналите, чак на стари години неохотно признал, че е видял „някакви линии, които имат подобен вид“. Граф до края си не видял нито един канал и казвал, че не му достига „въображението“ на колегите. „Каналистите“ пък ги гледали и рисували по цели нощи, чакайки с часове зад окуляра кратките мигове на успокояване на атмосферата, защото именно тогава — уверявали те, — на мъгливоръждивия диск се появява тяхната прецизно очертана, по-тънка от косъм мрежа. У Лоуел мрежата е била по-гъста, у Пикеринг — по-рядка; затова пък на последния му е вървяло на „близнаци“ — така наричали удивителното раздвояване на каналите. Илюзия? Тогава защо някои канали никога не искаха да се раздвояват? Над тези книги беше висял като курсант в читалнята, защото такива старинни издания не се даваха за в къщи. Тогава беше — трябва ли да подчертаваме — на страната на „каналистите“. Техните аргументи му се струаха неопровержими: Граф, Антониади, Хол, които останаха Тома Неверни, бяха в обсерватории из градове на север, задимени, с вечно неспокойна атмосфера, докато Скиапарели работеше в Милано, а Пикеринг седеше в своята планина над пустинята Аризона. „Антиканалистите“ правеха коварни експерименти: предлагаха да се прерисува диск с нанесени по него точки и петна, които на по-голямо разстояние се сливаха в подобие на мрежа от канали, а после питаха: Защо не се виждат и с най-мощните телескопи? Защо с невъоръжено око могат да се видят канали даже на Луната? Защо първите наблюдатели не са видели никакви канали, а след Скиапарели всички, като по команда, изведнъж ги забелязаха? Другите отговаряха: преди появата на телескопа на Луната никой никога и никакви канали не е виждал. При големите телескопи не може да се използва пълна апертура и максимално увеличение, защото земната атмосфера не е достатъчно спокойна; опитите с рисунките са заобикаляне на проблема. „Каналистите“ имаха отговор на всичко и

Марс е един замръзнал океан, каналите са пукнатини в неговите ледени полета, разцепени от ударите на метеори. Или не — каналите са широки долини, по които текат водите на пролетното размразяване, а на бреговете им разцъфтява марсианската растителност. Спектроскопията зачеркна и тази възможност: установи, че водата е твърде малко; тогава в каналите видяха огромни каньони, дълги долини, по които от полюса към екватора плават реки от облаци, гонени от конвенционни течения. Скиапарели никога не се реши открито да заяви, че това е дело на чужд разум, той използваше двузначността на термина „канал“ — това беше специфична черта, тази срамежливост на миланеца и мнозина други астрономи: те не наричаха нещата с истинските им имена, а само рисуваха карти и ги демонстрираха; Скиапарели остави в архива си рисунки, които обясняваха как се стига до раздвояването, до прочутите „канал-близнаци“: когато водата нахлуе в паралелните, дотогава изсъхнали корита, тя внезапно затъмнява линиите, както става, когато някой сипе туш в нарезите на дърво. А противниците не само отричаха съществуването на каналите, не само трупаха контрааргументи, но с течение на времето като че ли все по-яростно ги намразваха. Уолес, вторият след Дарвин създател на теорията за естествената еволюция, тоест даже не астроном, който може би през живота си не беше виждал Марс през телескоп, в памфлет от сто страници унищожаваше не само каналите, но и всяка мисъл за съществуване на живот на Марс: „Марс — писа той — не само не е населен от разумни същества, както твърди мистър Лоуел, но е изобщо необитаем“. Нямахте умерени марсолози; всеки провъзгласяваше шумно своето кредо. Следващото поколение „каналисти“ вече описваше марсианската цивилизация и разногласията се увеличаваха: жив оазис на деятелния разум — казваха едни; мъртва пустиня — отговаряха други. После Сахеко забеляза онези тайнствени блясъци, които мигновено гаснеха сред възникващите облаци, прекалено краткотрайни за вулканично изригване; те се появяваха при взаимното противостоене на планетите, което изключва да са слънчеви отблясъци от заледени планински скатове — това стана преди откриването на атомната енергия, така че хипотезата за марсианските ядрени опити възникна по-късно... Една от враждуващите страни сигурно беше права; в първата половина на XX век всички бяха съгласни, че наистина геометрично точните канали на Скиапарели не

съществуват, но все пак има нещо, което прави възможно тяхното забелязване, окото добавя, но не халюцинира без никакви основания; твърде много хора от най-различни точки на земното кълбо бяха наблюдавали каналите. Значи не откритата вода в ледените пукнатини и не потоци от ниски облаци в руслата на долините, може би дори не ивици растителност, и все пак има нещо — кой знае, — може би още по-загадъчно, непонятно, и то чака човешкото око, фотообектива, автоматичната сонда.

Пиркс не признаваше никому мислите, които го овладяваха при това ненаситно четене, но Бьорст, съобразителен и безпощаден, както подобава на първенец на курса, измъкна наяве неговата тайна и за няколко седмици го направи за посмешище: обяви го за „каналиста Пиркс“, който е провъзгласил нова доктрина на наблюдателната астрономия: „*credo, quia non est*“^[2]. Та нали Пиркс знаеше, че няма никакви канали и че — още по-лошо, още по-безжалостно — въобще няма нищо, подобно на канали. Как би могъл да не знае, след като Марс бе покорен отдавна, а самият той бе държал зачоти по марсография и му се беше случило не само да се ориентира по аерофотокарти под окото на асистентите, но и да каца — (на практическите занятия — в симулатора) — на дъното на същия Агатодемон, където сега стоеше, под калпака на Проекта, пред рафт от двувековните постижения на астрономията, превърнали се в музееен експонат. Естествено, всичко това му беше известно, но тези знания стояха в главата му някак съвсем отделно, не подлежаха на проверка, сякаш бяха една грандиозна измама. Сякаш продължаваше да съществува някакъв друг, недостижим, покрит с геометрични чертежи тайнствен Марс.

По време на полета по линията Земя-Марс има такъв момент, такава зона, откъдето действително може да се види с невъоръжено око — и при това продължително, цели часове — онова, което Скиапарели, Лоуел и Пикеринг са наблюдавали само в редките мигове на атмосферно затишие. През илюминаторите — понякога едно денонощие, понякога две — може да се наблюдават каналите, възникващи като едва забележим чертеж на фона на ръждивочервеникавия недружелюбен диск. После, когато планетата се приближеше още малко, те започваха да изчезват, да се размазват, един след друг се разтваряха в небитието, от тях не оставаше и най-малка

следа, и само лишеният от каквито и да е остри контури планетен диск със своето скучно, сиво равнодушие сякаш се подиграваше с надеждите, които бе събудил. Наистина, през следващите седмици на полета нещото се появяваше съвсем определено и вече не се размазваше, но сега това бяха нащърбените брегове на най-големите кратери, дивото струпване на изветрелите скали, безформени каменни купчини, потънали в дълбокия ръждив пясък; всичко това нямаше нищо общо с чистата прецизност на предишния геометричен чертеж. Отблизо планетата вече покорно и докрай разкриваше своя хаос, безсилна да скрие така очевидната картина на милиардогодишна ерозия; невъзможно е този хаос да бъде пряко свързан с онзи паметен, чист рисунък: той очертаваше нещо, което въздействуваше толкова силно и предизвикваше толкова вълнение, именно защото напомняше за логичен порядък, за някакъв непонятен, но присъстващ смисъл, за чието разбиране бяха нужни само малко повече усилия.

Къде всъщност беше този смисъл и какво се криеше в този насмешлив мираж? Проекция на ретината на окото, на нейните оптични механизми? Активност на зрителната зона на мозъчната кора? Никой не се канеше да отговаря на този въпрос, защото отпадналият проблем сподели съдбата на всички предишни зачеркнати, отхвърлени от научния прогрес хипотези: хвърлиха го на боклука. Щом нямаше канали, нито нещо специфично в релефа на планетата, което по особен начин да създава това впечатление — няма за какво да говорим и над какво да се замисляме. И добре стана, че до тези отрезвяващи открития не доживяха нито „каналистите“, нито „антиканалистите“, защото загадката изобщо не беше решена: тя само изчезна. Но нали има и други планети с неясен диск; на нито една от тях не са виждали канали — никога. Никой не ги е забелязал, никой не ги е рисувал. Защо? Неизвестно.

Разбира се, и за това биха могли да се построят хипотези: сигурно е необходимо някаква смес от разстояние и оптическо увеличение, от обективен хаос и субективен порив към порядък; следи на нещо, което възниква от мътното петънце в окуляра и, оставяйки под прага на зрителното възприятие, преминава все пак, макар и само за миг, над този праг; или беше нужна и най-нищожна опора за неосъзнатата потребност от мечтаене, за да бъде написана тази, затворена вече, глава от астрономията.

Цели поколения марсолози изискваха от планетата да застане на едната страна, както подобава в честна игра, и отиваха в гроба с непоколебимата вяра, че делото най-накрая ще попадне в ръцете на истинските съдии и ще бъде решено окончателно, справедливо и безспорно. Пиркс разбираше, че всички те — макар и по различни причини и по различен начин — биха се почувствували подведени и измамани, ако бяха постигнали онова просвещение, което му беше отсъдено. В това зачеркване на въпросите и отговорите, в тоталната несъстоятелност на съжденията спрямо загадъчния обект имаше някакъв горчив, но важен, жесток, но поучителен урок, който — изведнъж го осени — имаше връзка с всичко, което стана тук и над което си блъскаше главата.

Връзка между старата марсография и катастрофата на „Ариел“. Но каква? И как трябва да тълкува това неясно, но толкова силно усещане? Не знаеше. Но беше сигурен, че тази връзка на така различните, така отдалечени явления сега, в полунощ, нито ще разгадае, нито ще забрави. Утрото е по-мъдро от вечерта. Когато загасваше лампата, си помисли, че Романи явно е духовно много по-богат човек, отколкото можеше да се предположи. Тези книги бяха негова лична собственост, а всеки килограм лични вещи, пренесени на Марс, предизвикваше ожесточени спорове; далновидната администрация на Проекта беше обкичила земните космодруми с инструкции и възвания към съзнанието на сътрудниците, където се обясняваше колко вредно за делото е претоварването на ракетите с излишен баласт. Призоваваха към разумност, а самият Романи, ръководителят на Агатодемон, беше нарушил тези предписания и правила, донасяйки няколко десетки килограма абсолютно излишни книги — за какво му бяха? И дума не можеше да става, че ще ги чете.

Вече заспивайки, в тъмнината, се усмихна при мисълта, която обясняваше присъствието на тези библиофилски антики под калпака на марсианския Проект. Естествено, тук никому не е до такива книги, до евангелия и опровергани пророчества. Но изглеждаше справедливо, нещо повече — необходимо, мислите на тези хора, отдали на загадката на червената планета най-скъпото, което са имали, да бъдат тук, на Марс — вече при пълно примирение и между най-заклетите противници. Те бяха заслужили това; а Романи, който го разбираше, беше човек, достоен за уважение.

Събуди се в пет часа от мъртвия сън, съвсем трезв, като излязъл от хладен душ, и тъй като му оставаше още известно време, отдели пет минути за себе си, както обичаше да прави — помисли за командира на загиналия кораб. Не знаеше дали Клайн е могъл да спаси „Ариел“ и трийсетте човека на екипажа, не знаеше и дали е опитал да се бори. Клайн беше от поколението на рационалистите — те се нагаждаха към своите непогрешимо логични съюзници — компютрите, защото автоматиката предявяваше все по-високи изисквания към онзи, който искаше да я контролира. Затова беше по-лесно да ѝ се довери сляпо. Той не умееше това, дори когато много му се искаше. Недоверието беше в кръвта му. Включи радиото.

Бурята беше избухнала. Очакваше я, но мащабите на истерията го поразиха. В радиопрегледа на пресата доминираха три теми: подозрение в саботаж, опасение за съдбата на корабите, летящи към Марс, и, естествено, политическите последици от произшествието. По-сериозните вестници бяха внимателни по отношение тезата за саботажа, но булевардната преса се беше развихрила. Имаше и доста критики по адрес на стохиялниците: че не са изпробвани достатъчно, че не могат да стартират от Земята и че което е по-лошо — сега е невъзможно да бъдат върнати, защото запасът им от гориво е недостатъчен; не можеха да бъдат разтоварени и на околomarсиански орбити. Това беше вярно; трябваше да кацнат на Марс. Но преди три години пробният модел, наистина, с малко по-друг модел на компютъра, каца неколккратно на Марс с пълен успех. За това домораслите специалисти, изглежда, не бяха чували. Разгръщаше се и кампания срещу политическите защитници на Проекта; направо го наричаха безумие. Навярно някъде вече бяха подготвени списъци на нарушенията на правилата за безопасност и на двата марсиански плацдарма; критикуваха и утвърждаването на проектите, и изпитанията на моделите, разнищваха подробно всички марсиански ръководители; общият тон беше мрачно пророчески.

Когато в шест часа се яви в управлението, разбра, че не е в никаква комисия — Земята беше успяла да анулира тяхната самозвана организация; можеха да правят, каквото си искат, но всичко щеше да започне отначало, официално и легално, едва след като се включи групата от Земята. Анулираният колегиум се оказа като че ли в по-изгодно положение, отколкото вчера: щом нищо не трябваше да

решават, можеха съвсем свободно да разработват хипотези и изводи за по-висшата, т.е. земната инстанция. Материалното положение на Голямата Сирта беше доста сложно, но не критично, докато без доставки Агатодемон нямаше да издържи и месец; за ефективна помощ от Сирта не можеше и дума да става. Липсваха не само строителни материали, но даже вода. Необходимо беше незабавно да се въведе режим на най-строги икономии. Пиркс слушаше всичко това с едно ухо, защото междуременно докараха регистрационната апаратура от рулевата рубка. Човешките останки вече лежах в контейнери, още не беше решено на Марс ли ще ги погребат. Регистриращите ленти не можеха да бъдат анализирани веднага, необходима беше някаква подготовка и затова в момента обсъждаха въпроси без непосредствена връзка с причините и хода на катастрофата: дали мобилизацията на максимално количество помалки кораби не би могла да спаси Проекта от гибел; ще може ли с тяхна помощ да се достави необходимият минимум товари в достатъчно кратък срок; Пиркс, естествено, разбираше рационалността на такива разсъждения, но му беше трудно да не мисли за двата стохиландника, летящи към Марс, които тези съображения като че ли предварително изключваха от сметката; сякаш всички признаваха, че за бъдещото им движение по тази линия няма смисъл да се говори. А какво ще стане с тях, щом като трябва все пак да кацнат? Присъстващите вече знаеха реакцията на американската преса, а радиограмите доставиха текуща информация — резюмета от изказвания на политици. Работата вървеше зле: Проекта още не беше успял да изложи необходимите разяснения чрез устата на своите представители, а вече се оказа под кръстосания огън на обвиненията. Появяваха се дори епитети, намекващи за „престъпно лекомислие“. Пиркс не искаше да има нищо общо с това, затова към десет се измъкна от задимената зала и като се възползува от любезността на механиците от космодрума, потегли с малък всъдеход към мястото на катастрофата.

Като за Марс, денят беше доста топъл и не съвсем мрачен. Цветът на небето беше по-скоро розов, отколкото ръждив; в такива минути изглеждаше, че Марс има своя, различна от земната, сурова красота — някак завоалирана, недостатъчно разкрита, която всеки момент, при по-ярките слънчеви лъчи ще се появи изпод прашните

бури и кални ивици — на такива очаквания не е съдено да се сбъднат; това не е предвестник на нещо по-хубаво, а е най-хубавото, което планетата може да демонстрира. Като се отдалечиха на километър и половина от приземието, бункероподобно здание на диспечерната, те стигнаха до края на бетонираната площадка; по-нататък всъдеходът безнадеждно затъна. Пиркс беше с лек полускафандър, каквито всички тук използват, яркосин, много по-удобен от космическия; и по-лек, благодарение на откритата циркулация на кислорода; климатизаторът обаче не беше в ред, достатъчно беше да се разгорещи — наложи се да преодолява подвижни дюни — и стъклото на шлема се замъгли; само че това не беше страшно — между пръстена на шлема и нагръдника на скафандъра висяха като мингушки на пуяк празни торбички, в тях можеше да пхнеш ръка и да изтриеш стъклото отвътре — начин примитивен, но резултатен.

Дъното на огромния кратер беше претъпкано от гъсенични машини; изкопът, чрез който се добраха до командната кабина, приличаше на същинска шахта, дори го бяха прикрили от три страни с листове гофрирана алуминиева ламарина, за да го запазят от засипване. Половината от дупката бе заета от централната част на корпуса, огромен, като трансатлантически лайнер, изхвърлен на брега от буря, разбил се в скалите; под него шетаха петдесетина човека, но и те, и крановете с екскаватори изглеждаха като мравки до трупа на великан. Носът на ракетата — съвсем запазен отломък, дълъг осемнайсет метра — отгук не се виждаше, беше паднал на стотина метра; колко чудовищна е била силата на удара, показваха разтопените парчета кварц — кинетичната енергия беше преминала мигновено в топлинна, предизвиквайки термичен скок, както при падането на метеорит, макар скоростта да не е била чак толкова голяма — в границите на звуковата. Пиркс остана с впечатлението, че диспропорцията между наличните средства на Агатодемон и огромния корпус не е достатъчно оправдание за начина, по който се провежда акцията; очевидно всичко беше импровизирано, но в тази импровизация имаше доста бъркотия: навярно търсеше оправдание в мисълта, че загубите са невъобразимо огромни. Даже водата не беше оцеляла — всички цистерни се бяха пръснали и пясъкът бе погълнал хиляди хектолитри, преди останалото да се превърне на лед. Този лед именно действуваше най-угнетяващо — от корпуса, разпорен поне на четирийсет метра по дължината — се

изтърсваха кални, проблясващи ледопади, които се опираха на дюните с причудливи фестони, сякаш експлодиращата ракета е изхвърлила от себе си цяла ледена Ниагара. Беше осемнайсет градуса под нулата, а през нощта температурата падаше до шейсет. Поради тези ледени каскади останките на кораба изглеждаха неимоверно стари — можеше да се помисли, че лежат тук от незапомнени времена. За да влязат в корпуса, трябваше да изсекат леда, затова решиха да проникнат през изкопа. Оттам измъкваха оцелелите контейнери, трупаха ги на купчини по склоновете на кратера, но всичко вървеше някак вяло. Приближаването до кърмовата част беше забранено; на опънатите въжета плющяха червени флагчета — знак за радиоактивно заразяване. Пиркс заобиколи по вала на кратера мястото на катастрофата; преброи две хиляди крачки, преди да се озове над опушените отвори на дюзите; дразнеше се, като гледаше как работниците теглеха и все не можеха да изтеглят единствената оцеляла цистерна с горивна смес, защото веригите им се хлъзгаха; струваше му се, че е престоял тук съвсем малко, но някой го бутна по рамото и му показа стрелката на кислородния запас. Налягането беше спаднало, трябваше да се връща — нямаше резервна бутилка. Новият му хронометър показваше, че е стърчал при останките почти два часа.

Залата за заседания се беше изменила: всички сядаха от едната страна на дълга маса, а от другата страна техниците инсталираха шест големи плоски телевизора; но понеже — както обикновено — нещо във връзката не беше наред, отложиха заседанието за един часа. Харун, техник-телеграфист от Голямата Сирта, който неизвестно защо хранеше към него дълбоко уважение, макар Пиркс да го познаваше съвсем бегло, му даде първите фотокопия на лентите от така наречената „безсмъртна камера“ на кораба; тук бяха фиксирани командите за промяна на мощността. Харун нямаше право да му ги дава така неофициално, и Пиркс оцени този жест. Затвори се в своята стаичка и под силната лампа започна да преглежда още влажната пластмасова лента. Картината беше колкото ясна, толкова и неразбираема. На 317 секунда от процедурата, дотогава протичаща безпогрешно, в контурите на контрола се появяваха паразитни токове, които в следващите секунди придобиваха характер на боботене. Двукратно изгасени чрез прехвърляне на напреженията върху паралелните, резервни контури, токовете се връщаха още по-силни, а

след това темпът на работа на релетата нарастваше три пъти над нормата. Тази лента регистрираше работата не на самия компютър, а на неговия „гръбначен мозък“, който под управлението на автоматичното началство координираше получените команди със състоянието на агрегатите на тягата. Тази система понякога наричаха „малък мозък“ по аналогия с човешкия малък мозък, който координира движенията, играейки ролята на контролно-пропускателен пункт между кората и тялото.

Огледа записа от работата на „малкия мозък“ с най-голямо внимание. Впечатлението беше такова, сякаш компютърът е бързал, сякаш — без да нарушава процедурата на кацане — той с всяка секунда е изисквал все повече и повече контролни данни за подсистемите. Това беше довело до информационно претоварване и поява на ехо — сигнали във вид на паразитни токове; техен еквивалент при животното би бил прекалено повишеният тонус, т.е. такава склонност към нарушаване на моториката, която се нарича спазматична готовност. Нищо не разбираше. Наистина, нямаше най-важните ленти, фиксиращи решенията на самия компютър. Харун му беше дал това, с което разполагаше. Някой почука на вратата. Пиркс скри лентата в несесера и излезе в коридора; там стоеше Романи.

— Новите господа също искат да участвувате в работата на комисията — каза той. Не беше толкова съсипан, както предишния ден, изглеждаше по-добре, може би под влияние на конфликтите, възникнали в толкова странно организираната комисия. Пиркс помисли, че съгласно елементарната логика недружелюбните „марсианци“ от Агатодемон и Сирта ще се обединят, ако „новите господа“ поискат да им натрапят собствените си концепции.

Новообразуваната комисия се състоеше от единайсет човека. Председател беше пак Хойстер, но само защото никой не би могъл да се справи с това задължение, намирайки се на Земята; съвещанието, чиито участници бяха отдалечени на осемдесет милиона километра, не можеше да върви гладко, този рискован вариант очевидно бе приет под натиска на различни фактори, които вече действаха на Земята. Катастрофата раздуха всички конфликти, включително и политически, в чийто епицентър беше попаднал отдавна целият Проект.

Отначало сумираха получените резултати — за хората от Земята. От тях Пиркс познаваше само генералния директор на

ракетостроителниците, Ван дер Войт. Цветното телевизионно изображение при цялата си точност му придаваше някаква монументалност; изглеждаше като бюст на великан с подпухнало и надменно лице, изпълнено с властна енергия, обгърнато от кълба дим, сякаш отнякъде му димяха с невидима пура (ръцете на Ван дер Войт оставаха извън кадъра). Той чуваше с четириминутно закъснение това, което се говореше в залата, а неговият глас прозвучаваше тук след още четири минути. Пиркс веднага почувствува неприязън към него: генералният директор като че ли заседаваше с тях сам, а останалите земни експерти, които примигваха от другите екрани, бяха статисти.

Когато Хойстер свърши, трябваше да чакат осем минути, но засега от Земята не искаха да вземат думата; Ван дер Войт поиска лентите от „Ариел“, които лежаха при микрофона на Хойстер. Всеки член на комисията получи комплект фотокопия. Не бяха много — регистраторите бяха отразили само последните пет минути от работата на управляващия комплекс. Операторите се заеха с лентите, предназначени за Земята, а Пиркс започна да разглежда своите, като отмести настрана онези, които вече знаеше благодарение на Харун.

Компютърът беше взел решение за преминаване от процедура на кацане към стартиране в 339-та секунда. Това не беше нормален старт, а бягство нагоре, уж от метеорити — всъщност не беше ясно от какво, защото приличаше на отчаяна импровизация. Всичко, което беше станало след това — тези безумни скокове на кривата върху лентите по време на падането, — Пиркс счете за несъществено: те показваха само начина, по който компютърът се е задъхвал, не можейки да изгълта попарата, която сам си бе надробил. В момента по-важна от анализа на подробностите на ужасната агония беше причината за това решение, в крайна сметка равнозначно на самоубийство.

Тази причина оставаше неясна. От 170-та секунда компютърът бе работил с колосално пренапрежение — показваше необикновено информационно претоварване; сега, когато се знаеше крайният резултат от работата, беше лесно да бъдеш умен и проникателен, докато компютърът бе уведомил за своето претоварване командната кабина, — тоест екипажа на „Ариел“, едва в 201-та секунда от процедурата. Той още тогава се е задушавал от данните, но е искал все нови и нови. Вместо обяснения комисията получи нови загадки. Хойстер даде десет минути за разглеждане на лентите, а след това

запита кой иска да се изкаже. Пиркс вдигна ръка като ученик. Но преди да отвори уста, инженер Стотик, който беше представител на ракетостроителницата и трябваше да следи разтоварването на стохилядниците, забеляза, че трябва да почака — може би първи ще се изкаже някой от Земята. Хойстер се поколеба. Това беше неприятен инцидент, още повече че се случи в самото начало. Романи поиска думата по процедурни въпроси и заяви, че ако грижата за равноправието на участниците в комисията ще пречи на нормалното протичане на заседанието, нито той, нито който и да е от Агатодемон ще участва в комисията. Стотик отстъпи и най-после Пиркс можеше да говори.

— Доколкото зная, това е усъвършенствуван модел на АИБМ-09 — каза той. — Понеже съм прелетял с АИБМ-09 почти хиляда процедурни часа, имам някои практически наблюдения върху неговата работа. Теорията не познавам. Знам толкова, колкото ми е нужно. Става въпрос за компютър, който работи в реално време и трябва винаги да успее с преработката на данните. Чувах, че този нов модел има пропускателна способност с трийсет и шест процента повече от АИБМ-09. Това не е малко. Въз основа на получения материал мога да кажа, че положението е било следното: компютърът е започнал нормалната процедура на кацане, а после е започнал сам да си пречи, искайки от своите подсистеми все повече информация за единица време. Това е все едно, ако пълководецът откъсва все по-голямо количество хора от битката, за да ги превърне в свързки или информатори; постъпвайки по този начин, в края на битката той ще бъде идеално информиран, но няма да има войници, няма да има с какво да се бие. Компютърът не е бил задушен — той сам се е задушил. В тази информационна ескалация той е блокирал и е щял да блокира, дори ако имаше десет пъти по-голяма пропускателна способност — защото нямаше да престане да повишава изискванията. Казано на математически език: той е редуцирал своята пропускателност по експоненциална крива, в резултат на което „малкият мозък“ като най-тесен канал е отказал първи. Закъсненията отначало са възникнали в „малкия мозък“, а после са се прехвърлили и в самия компютър. Изпаднал в състояние на информационен дължник, тоест преставайки да бъде машина, която работи в реално време, компютърът е заглушил сам себе си и затова е трябвало да вземе

някакво радикално решение; така той е взел решение за стартиране, тоест интерпретирал е възникналото смущение в своята работа като следствие на външна опасност.

— Той обяви метеоритна тревога, как ще обясните това? — запита Сейн.

— По такъв начин е могъл да превключи от главната процедура на второстепенна — не зная. Не мога да го обясня, защото не познавам устройството на компютъра, поне в необходимата степен. Защо обяви тревога? Не зная. Във всеки случай за мен е неоспоримо, че за всичко е виновен самият той.

Сега вече трябваше да чакат Земята. Пиркс беше сигурен, че Ван дер Войт ще го атакува и не се излъга. Месестото тежко лице, едновременно близко и далечно, го погледна през дима на пурата; когато Ван дер Войт проговори, неговият бас звучеше любезно, а очите му се усмихваха с такова вездесъщо добродушие, сякаш наставник се обръщаше към добре проявил се ученик.

— Значи командор Пиркс изключва възможността от саботажа? Но на какво основание? Какво означава „виновен е самият той“? Кой е „той“? Компютърът? Но нали компютърът, както призна сам командор Пиркс, е работил до края? Значи програмата? Но тя с нищо не се различава от онези програми, благодарение на които командор Пиркс е кацал стотици пъти. Не считате ли, че някой е предизвикал промени в програмата?

— Нямам намерение да се изказвам по въпроса за саботажа — каза Пиркс. — Това поне засега не ме интересува. Ако компютърът и програмата бяха в ред, „Ариел“ щеше да стои тук невредим, а нашият разговор щеше да бъде излишен. Въз основа на лентите твърдя, че компютърът е работил правилно, в рамките на зададената процедура, но така, сякаш е искал да бъде безкрайно свършен, недоволен от всяка постигната точност. Той е изисквал данни за състоянието на ракетата в нарастващ темп, без да се съобразява нито с предела на своите възможности, нито с пропускателността на външните канали. Защо е действувал така, не зная. Но е действувал именно така. Нямам какво повече да кажа.

Никой от „марсианците“ не се обади. Пиркс забеляза доволен блясък в очите на Сейн и мълчаливото задоволство, с което Романи се намести на стола. След осем минути отново заговори Ван дер Войт.

Този път не се обръщаше към комисията. Беше самото красноречие. Той обрисова пътя, който преминава всеки компютър — от монтажната лента до рулевата рубка на кораба. Агрегатите се монтираха от детайли, произвеждани от осем различни фирми — японски, френски и американски. С още празна памет, „нищо не знаещи“ като новородени, те отиваха в Бостън, където комбинатът „Синтроникс“ осъществяваше тяхното програмиране. След този етап всеки компютър преминаваше процедура; еквивалент на училищното обучение, защото предполага не само снабдяване на машината с известен „опит“, но и провеждане на „изпити“. Но така се проверяваше само общата изправност; „специализираните занятия“ компютърът започваше през следващия етап. Едва тогава от универсална електронноизчислителна машина ставаше рулеви на ракети от типа на „Ариел“. И накрая го включваха на работно място към симулатора, който имитираше безбройните произшествия, които съпътствуват всеки космически полет: непредвидени аварии, дефекти в системите, ситуации на затруднена маневреност, включително при неизправност на тяговите агрегати, появяване в опасна близост на други ракети, на чужди тела. Всяко от тези имитирани произшествия се разиграваше в стотици варианти: ту за натоварен кораб, ту за празен, ту във висок вакуум, ту при влизане в атмосфера, постепенно ситуацията се усложняваха — чак до най-трудните проблеми например при много тела в гравитационното поле, когато машината трябваше да предвижда техните движения и да насочва кораба по безопасен курс.

Симулаторът също беше компютър, който изпитваше, и при това коварно. Той обработваше и усъвършенствуваше програмата, вложена в началото у „ученика“, изпитваше го на издръжливост и точност; и макар електронният кормчия никога да не беше водил истински кораб, когато най-после го монтираха в корпуса на ракетата, имаше по-голям опит и по-голямо майсторство, отколкото всички хора, които някога са се занимавали с космическа навигация, взети заедно. Чак толкова трудни задачи, каквито компютърът трябваше да преодолява в симулираната обстановка, никога не се срещат в действителност; а за да може стопроцентово да се изключи всяка възможност несъвършената машина да се промъкне през последното сито, надзорът върху работата на двойката „пилот-симулатор“ се осъществяваше от човек, опитен програмист, който освен това беше

длъжен да има многогодишен практически пилотаж; „Синтроникс“ не ангажираше за тази отговорна длъжност обикновени пилоти: там работеха само космонавти над ранг навигатор — т.е. такива, които имаха над хиляда часа главни процедури. И в крайна сметка от тези хора зависеше на какви тестове от неизчерпаемия каталог ще бъде подложен поредният компютър; специалистът определяше степента на трудност на задачата и като използваше симулатора, допълнително усложняваше „изпита“; в процеса на решаване на задачата имитираше опасни изненади — спадане на мощността, разфокусиране на тягата, сблъскване, пробив във външната обвивка, загуба на връзка с диспечерната по време на кацане — и не спираше, докато не изминеха сто часа стандартно изпитание. Екземплярът, който би показал в тях и най-малката неизправност, щеше да бъде изпратен отново в работилницата като лош ученик, когото оставят да повтаря годината. С това славословие Ван дер Войт издигна продукцията на ракетостроителницата над всички подозрения, но понеже искаше да заглади впечатлението от тази защита, с красиви фрази призова комисията към безкомпромисно изследване причините на катастрофата. След него се обадиха земните специалисти. Проблемът потъна веднага в многословието на научната терминология. На екраните се появиха принципни и блокови схеми, формули, чертежи, таблици и Пиркс с ужас разбра, че са намерили най-добрия начин да превърнат цялата история в заплетен теоретичен казус. След главния информатик говори изчислителят на Проекта Шмид; Пиркс скоро престана да го слуша. Не го интересуваше дали ще излезе победител от поредното сблъскване с Ван дер Войт, ако се стигне до него. Впрочем това изглеждаше все по-малко вероятно: за неговото изказване не споменаваха никой, сякаш то беше нетактична постъпка, която следва да бъде по-бързо забравена. Следващите оратори вече се изкачиха до най-високите етажи на общата теория на управлението. Пиркс не ги подозираше в зъл умисъл: просто те благоразумно не напуснаха почвата, на която се чувствуваха уверено, а Ван дер Войт през дима на пурата си ги слушаше с доверчива сериозност, защото стана това, към което той се стремеше: първенство в съвещанието взе Земята, а „марсианците“ се оказаха в ролята на пасивни слушатели. Впрочем те не разполагаха с никакви сензационни открития. Компютърът на „Ариел“ беше електронен труп, чието изследване не

можеше да даде никакви резултати. Регистраторите в общи черти показваха какво е станало, но не обясняваха защо е станало. Те не описват всичко, което става в компютъра: за тази цел би бил нужен втори, по-голям компютър, а ако допуснем, че и той може да се повреди, би трябвало да надзираваме надзирателя и така до безкрайност. С други думи, затънаха в дебрите на абстрактните анализи. В дълбочината на техните изказвания изчезваше елементарният факт, че катастрофата не се свежда само до гибелта на „Ариел“. Автоматите толкова отдавна бяха приели от хората стабилизирането на гигантите, които кацаха върху планетите, че това беше станало фундамент, нерушима основа на всички действия — и тя изведнъж се разклати под краката им. Нито един от по-малко надеждните и по-прости компютри не беше подвеждал никога — тогава как би могъл да сгреша най-съвършеният и надежден модел? Ако това беше възможно, възможно ставаше всичко. Съмнението, посегнало веднъж върху надеждността на автоматите, вече не можеше да се спре пред нищо. Всичко потъваше в несигурност. А в това време „Арес“ и „Анабис“ се приближаваха към Марс.

Пиркс седеше самотен, близко до отчаяние. Дискусията се превърна в класически спор на теоретици и той все повече ги отдалечаваше от произшествието с „Ариел“. Като гледаше масивното и затлъстяло лице на Ван дер Войт, който благодушно властвуваше над съвещанието, Пиркс откриваше в него явна прилика със стария Чърчил — с неговата привидна разсеяност, отречена от лекото потрепване на устните, което отразяваше вътрешна усмивка, — отговор на мисли, скрити зад тежки клепачи. Това, което вчера изглеждаше немислимо, днес ставаше все по-вероятно: опит да се насочи съвещанието към такова решение, което би стоварило отговорността върху някаква висша сила, евентуално върху неизвестни засега природни феномени или пролуки в самата теория — както и към заключението, че трябва да се предприемат дългогодишни, широко разгърнати изследвания. Знаеше аналогични, макар и по-дребни по мащаб истории, и разбираше какви сили беше раздвижила тази катастрофа, зад кулисите вече се водеха трескави преговори за компромис, още повече, че Проекта, изпаднал в такова опасно положение, беше готов на много отстъпки, за да получи помощ, а помощ можеха да окажат именно Обединените ракетостроителници: например да предложат на

приемливи условия флотилия от по-малки кораби за осигуряване на доставките. А щом залогът е толкова голям (ставаше въпрос за съществуването на Проекта), катастрофата на „Ариел“ ставаше преодолимо препятствие, след като не можеше незабавно да се изясни. И по-големи афери са били потулявани. Но все пак имаше един коз. Представителите на Земята го бяха приели, принудени да се съгласят с неговото присъствие в комисията — беше тук единственият човек, свързан по-тясно от другите с екипажите на ракетите. Не хранеше илюзии: въпросът не беше в доброто му име или в степента на компетентност. Просто на комисията беше необходим поне един действителен космонавт, професионалист, който току-що е слязъл от палубата.

Ван дер Войт мълчаливо пушеше пурата си. Изглеждаше всезнаещ, защото благоразумно мълчеше. Сигурно би предпочел да види някой друг на мястото на Пиркс, когото дяволът беше пратил на Марс, а липсваше и благовиден предлог, за да се избави от него. Защото ако при мъгливото заключение на комисията Пиркс изложеше своето *votum separatum*^[3], това би получило широк отглас. Пресата отдалеч надушва скандалите, тя само чака такъв случай. Съюзът на пилотите и Клубът на превозвачите не бяха кой знае каква сила, но от тях зависеха доста неща — именно тези хора рискуваха главите си. Затова Пиркс не се изненада, когато чу по време на почивката, че Ван дер Войт иска да говори с него. Този приятел на могъщи политици започна разговора с шегата, че се срещат на най-високо — междупланетарно — ниво. Понякога Пиркс имаше хрумвания, на които после сам се чудеше. Ван дер Войт пушеше пура и си плакнеше гърлото с пиво, а той помоли да му донесат няколко сандвича от бюфета. Така че седеше и слушаше генералния директор в кабинета за свръзка, дъвчейки. Нищо не можеше по-добре да ги изравни.

Ван дер Войт сякаш не помнеше, че неотдавна са се сблъскали. Нищо подобно, просто никога не е ставало. Споделяше неговото безпокойство за екипажа на „Анабис“ и „Арес“; сподели и своите грижи. Възмущаваше го безотговорността на пресата, истеричният ѝ тон. Помоли Пиркс евентуално да подготви кратко изложение по въпроса за следващите кацания: какво би могло да се направи за осигуряване на тяхната безопасност. Той разговаряше така доверително, че Пиркс се извини за момент, подаде глава от кабината и

помоли да му донесат рибна салата. Ван дер Войт с бащинска загриженост боботеше от екрана, а Пиркс ненадейно попита:

— Вие говорехте за специалистите, контролиращи имитациите. Кои са те, как се казват?

Ван дер Войт се удиви след осем минути, но само за миг.

— Които „изпитват“ ли? — той широко се усмихна. — Все ваши колеги, командоре. Минт, Стърнхайн и Корнелиус. Старата гвардия... Подбрахме за „Синтроникс“ най-добрите, които можеха да се намерят. Вие сигурно ги знаете!

Повече не успяха да поговорят, защото съвещанието продължи. Пиркс написа бележка и я подаде на Хойстер с думите: „Това е много срочно и много важно“. Председателстващият прочете веднага бележката, адресирана към ръководството на ракетостроителницата. Три въпроса:

1. На какъв принцип почива посменната работа на главните имитационни контролори Корнелиус, Стърнхайн и Минт?

2. Носят ли контролорите отговорност и каква именно, ако пропуснат погрешни функции или някакви други неизправности в работата на изпитвания компютър?

3. Кой конкретно е провеждал изпитанията на компютрите на „Ариел“, „Арес“ и „Анабис“?

Това предизвика вълнение в залата. Пиркс съвсем недвусмислено посягаше към най-близките си хора — почтени, заслужили ветерани на космонавтиката! Земята потвърди чрез устата на генералния директор получаването на въпросите; отговор обещаваха да дадат след петнадесетина минути.

Очакваше го огорчен. Не беше хубаво да търси информация по толкова официален път. Рискуваше да предизвика не само неприязън у колегите; можеше да отслаби и своята позиция в играта, ако се стигнеше до „особено мнение“. Нима опитът за измъкване на следствието от техническите въпроси към хората не може да бъде изтълкуван като подчинение на натиска на Ван дер Войт? Ако генералният директор видеше в това интерес за ракетостроителницата, веднага щеше да го погребее с подходящи намеци пред репортьорите. Щеше да хвърли Пиркс за храна на пресата като неловък съюзник... Но не оставаше нищо друго освен този изстрел в тъмнината. За получаване на информация неофициално, по околен път, нямаше

време. Наистина, нямаше никакви определени подозрения. От какво тогава се ръководеше? От доста неясни представи за опасностите, които се крият не в хората и не в автоматите, а на границата — там, където едните контактуват с другите, защото начинът на мислене при хората и компютрите е така невероятно различен. И още нещо, което откри в минутите, прекарани пред рафта със стари книги, и което не би могъл да изрази отчетливо. Отговорът дойде бързо: всеки контрольор е водил своя компютър от началото до края на тестовете; поставяйки своя подпис върху документа, наречен „свидетелство за зрелост“, носи отговорност за дисфункционалните пропуски. Компютърът на „Анабис“ беше изпитвал Стърнхайн, останалите два — Корнелиус.

Пиркс искаше да излезе от залата, но не можеше да си го позволи. И без това чувствуваше как наоколо напрежението расте. Заседанието свърши към единайсет. Направи се, че не забелязва знаците, които му прави Романи, и излезе бързо, сякаш се спасяваше с бягство. Затвори се в своята килия, рухна върху леглото и впери очи в тавана. Минт и Стърнхайн не влизаха в сметката. Значи остава Корнелиус. Човек с рационално и научно мислене би започнал с въпроса: какво всъщност може да пропусне контрольорът? Неизбежният отговор — „Абсолютно нищо!“ — би затворил веднага и този път на разследването, но мисленето на Пиркс не беше научно, затова този въпрос дори не му мина през ума. Не се опита да разсъждава и върху самата изпитателна процедура, сякаш чувствувайки, че и това ще свърши зле. Просто мислеше за Корнелиус — такъв, какъвто го знаеше, а го знаеше добре, макар че се разделиха преди доста години. Отношенията им бяха лоши, и нищо чудно, след като Корнелиус беше командир на „Гъливер“, а той — младши навигатор. И все пак отношенията им бяха по-лоши, отколкото са обикновено при такова положение, защото Корнелиус беше луд на тема точност и обстоятелственост. Наричаха го Мъчило, Педант, Сметало и Мухобой, защото беше в състояние да мобилизира половината от командата за гонене на една муха, открита на кораба. Пиркс се усмихна, спомняйки си своите осемнайсет месеца при педанта Корнелиус; сега можеше да си го позволи, но тогава излизаше от кожата си. Ама че скучен тип беше този Корнелиус! А все пак името му влезе в енциклопедиите във връзка с изследването на външните планети, особено Нептун. Малък, със сиво лице, винаги зъл, той

подозираше всички в измама. Когато разправяше, че е принуден лично да обискирва цялата команда, защото му мъкнат мухи на кораба, никой не вярваше, но Пиркс знаеше, че това е измислица. В чекмеджето си Корнелиус имаше кутийка с ДДТ; той беше способен да замре по време на разговор с вдигнат показалец (тежко и горко на тогава, който не замираше при този знак), прислушвайки се в звука, напомнящ жужене. В джоба си носеше отвес и сгъваем метър; проверката на товаренето в негово изпълнение приличаше на оглед на мястото на катастрофата, която наистина още не е станала, но приближава. В ушите на Пиркс още звучеше викът: „Сметалото идва, крий се!“ — след което каюткомпанията опустяваше; спомни си странния поглед на Корнелиус — очите му сякаш не вземаха участие в онова, което говореше или правеше, а пронизваха всичко наоколо, търсейки места, недостатъчно подредени и оправени. У хората, прекарвали десетки години в Космоса, се натрупват чудачества, но Корнелиус чупеше всички рекорди. Не можеше да понася чуждо присъствие зад гърба си, ако случайно седнеше на стол, на който някой е стоял допреди малко, и усетеше това по топлината на седалката, скачаше като опарен. Беше от тези хора, за които не можеш да си представиш как са изглеждали на младини. Лицето му вечно изразяваше угнетеност, предизвикана от несъвършенството на всички околни; страдаше от това, че не може да ги приобщи към своя педантизъм. По двайсет пъти подред проверяваше, чукайки с пръст по таблиците...

Пиркс замръзна. После приседна бавно, внимателно, сякаш беше от стъкло. Мисълта, бягайки из хаотичните възпоминания, засегна слепешком нещо и то откликна като ехо на тревога. Какво именно? Че не търпи никого зад себе си? Не. Че измъчва подчинените? И какво от това? Нищо. Но все пак е по-близо. Почувствува се като момче, което мълниеносно е стиснало юмрук, за да хване бръмбар, и държи свития си юмрук под носа — страхувайки се да го отвори. Спокойно. Корнелиус се славеше със своите ритуали (Дали това... — задържа хода на мисълта си за проверка). Когато сменяха инструкциите, независимо какви, Корнелиус се затваряше в каютата с официалните документи и не излизаше оттам, докато не ги назубреше наизуст. (Сега това приличаше на играта „топло-студено“. Усещаше, че се отдалечава...). Разделиха се преди девет, не — преди десет години. Корнелиус изчезна някак странно, някак внезапно — на върха на

известността, която му донесе изследването на Нептун. Казваха, че ще се върне на кораба, че лоция преподава само временно, но не се върна. Съвсем естествено, приближаваше петдесетте. (Пак не е това.) Анонимен (тази дума изплува неизвестно откъде). Как така анонимен? Че Корнелиус е болен и симулира здраве? Че го заплашва инфаркт? Нищо подобно. Анонимният беше съвсем друга история, друг човек — Корнелиус Крег; тук Корнелиус е име, там фамилия. (Обърках ги?... Да.) Но анонимният не искаше да се маха. Странно нещо — не можеше да се отскубне от тази дума. Колкото по-енергично я отблъскваше, толкова по-идиотски се връщаше. Седеше прегърбен. В главата — мътилка. Анонимен. Анонимност. Сега вече беше почти сигурен, че тази дума прикрива някаква друга. Случва се. Изскочи фалшив знак и не можеш да се отървеш от него, нито да го отскубнеш от онова, което той скрива. Анонимен.

Стана. Помнеше, че на рафта, между марсианците, стоеше дебел речник. Отвори го наслуки на „АН“. Ана. Анакантика. Анакластика. Анаконда. Анакреонтичен. Анакруза. Аналекта (Колко думи човек не знае...) Анализа. Ананас. Ананке (гръцко): богиня на съдбата. (Това...? Но какво общо има с богинята...) Също: принуждение.

Пелената пред очите му падна. Видя кабинет, гърба на лекар, който телефонира, отворен прозорец и книжа на бюрото, трепкащи от течението. Обикновен лекарски преглед. Никак не се стараяше да прочете машинописния текст, но очите сами подхванаха печатните букви: още като хлапе упорито се учеше да чете текст, обърнат обратно. „Уорън Корнелиус; диагноза: ананкастичен синдром.“ Докторът забеляза разсипаните книжа, събра ги и ги сложи в чантата. Не се ли интересуваше, какво означава тази диагноза? Изглежда, но усещаше, че не трябва да прави това — а после забрави. Преди колко години? Минимум шест.

Остави речника — развълнуван, възбуден, но и разочарован. Ананке — принуждение; значи сигурно е натрапчива невроза. За нея беше прочел всичко, което може да намери, още като момче — имаше една такава семейна история, искаше да разбере какво означава — и сега паметта, макар и не без съпротива, даваше обяснения. Каквото и да е, поне паметта му беше добра. Възкръсваха фрази от медицински енциклопедии и в кратки проблясъци на озарение веднага лягаха върху образа на Корнелиус. Сега го виждаше съвсем другояче. Това беше

зрелище и конфузно, и печално. Ето защо си миеше ръцете по двайсет пъти на ден и не можеше да не гони мухите, и се вбесяваше, когато му изчезваше листчето за отбелязване на прочетените страници, и заключваше пешкира си, и не можеше да сяда на чужд стол... Едните натрапчиви действия раждаха други, тяхната мрежа го стягаше все по-силно и той ставаше за посмешище. В края на краищата това привлече вниманието на лекарите. Свалиха го от кораба. Пиркс напрегна памет и му се стори, че най-отдолу на листа имаше три думи, напечатани с разредка: „Непригоден за полети“. И понеже психиатърът не познаваше компютрите, му беше разрешил да работи в „Синтроникс“. Сигурно е решил, че именно това е най-подходящото място за такъв педант. Каква идеална възможност да блесне с педантичната си придирчивост! Това сигурно е въодушевило Корнелиус. Работа полезна и — най-важното — в най-тясна връзка с космонавтиката...

Лежеше, вперил поглед в тавана, не беше нужно специално напрегане, за да си представи Корнелиус в „Синтроникс“. Какво правеше там? Контролираше симулаторите за обучение на ракетните компютри. Това означаваше да им затруднява работата, да ги учи на ум и разум: именно неговата стихия. Нищо не умееше по-добре да върши. Този човек живееше сигурно в постоянен страх, че в края на краищата ще го сметнат за луд, какъвто не беше. В действително критични положения никога не губеше самообладание. Беше енергичен, но тази енергичност всекидневно бе разяждана от натрапчивите му идеи. Между екипажа и своята объркана психика той сигурно се чувствуваше като между чук и наковалня. Изглеждаше страдалец не защото се поддаваше на своята натрапчивост и не беше в ред, а именно защото се бореше с нея и непрекъснато търсеше претексти, оправдание, хващаше се за инструкциите, прикриваше се зад тях — че не той е виновен, че тази въртележка не е негова измислица. Душата му не беше фелдфебелска — нима тогава щеше да чете Едгар По, неговите ужасни и невероятни истории? Може би търсеше в тях своя ад? Какво друго може да бъде това — да усещаш в себе си телено кълбо от принуди, някакви прегради, стърчащи на всички страни, някакви предварително начертани пътища — и с всичко това да се бориш непрекъснато, да го потискаш, все отново и отново... На дъното на всичко това беше страхът, че ще се случи нещо непредвидено, именно за него през цялото време се готвеше, гонеше ги, тренираше

ги; оттук идваха вечните учебни тревоги, обходи, проверки, безсънно бродене из целия кораб... господи, та той знаеше, че зад гърба му се смеят, дори може би разбираше колко е излишно всичко това. Може ли да се предположи, че си е отмъщавал на тези компютри, които е учил, измъчвайки ги? И така да е било, сигурно не го е разбирал. Това се нарича вторично рационализиране. Самоубедил се е, че именно така трябва да се постъпва.

Удивително нещо: достатъчно беше да изложи всичко, което знаеше и възприемаше като серия анекдоти — на друг език, с медицинска терминология, и събитията придобиваха нов смисъл. Можеше да надникне в дълбочината им, позволяваше му шперцът, подаден от психиатрията. Механизмът на чуждата индивидуалност се откриваше — гол, сбит, сведен до шепа жалки рефлексии, от които не можеш да избягаш. Мисълта, че лекарят може би тъкмо така разглежда хората, макар и с цел да им помогне, му се стори невероятно отблъскваща. Но едновременно с това изчезна и ореолът на палячовщина, който смътно обкръжаваше спомените за Корнелиус. В това ново, неочаквано виждане нямаше място за тарикатския, заядлив хумор, който се ражда в училищата, казармите и ракетите. Нищо смешно нямаше в Корнелиус...

Работа в „Синтроникс“! Като че ли идеално подхожда за такъв човек: да натоварва, изисква, усложнява до границата на възможното. Най-после може да освободи потиснатите си наклонности. За непосветените изглежда великолепно: старият практик, опитният навигатор предава своите проверени познания на автоматите; та може ли да има нещо по-хубаво? А той има пред себе си роби и не трябва да се сдържа, щом не са хора. Компютърът, който слиза от конвейера, е като новородено: също като него не умее нищо, но може да се научи на всичко.

Процесът на учене е увеличаване на специализацията и същевременно загуба на първоначалната недиференцираност. На изпитателния пулт компютърът играе ролята на мозък, докато симулаторът изпълнява функцията на тяло. Мозък, включен към тяло — съвсем подходяща аналогия. Мозъкът е длъжен да се ориентира в състоянието и готовността на всеки мускул; по същия начин компютърът трябва да познава състоянието на корабните системи. Той изпраща по електрическите пътища хиляди въпроса, сякаш хвърля

едновременно хиляди малки топчета във всички кътчета на железен великан и по ответното ехо си създава образа на ракетата и околната среда. И в тази безпогрешна система се намесва човек, който изпитва страх пред неочакваното и го преодолява с помощта на натрапчиви комплекси. Симулаторът става оръдие на насилие, въплъщение на неговите натрапчиви страхове. Действува в духа на върховния принцип: безопасността. Нима това не изглежда като похвално усърдие? Как ли се престарава! Скоро започна да смята нормалния процес за недостатъчно сигурен. Колкото по-сложна е ситуацията на кораба, толкова по-бързо трябва да се информира за нея. Смята, че темпът на проверка на агрегатите трябва да съответствува на значението на процедурата. А понеже най-важна е процедурата за кацане... Дали е изменил програмата? Ни най-малко, както не е необходимо да променя правилата онзи шофьор, който реши да проверява двигателя не ежедневно, а ежечасно. Програмата не може да попречи на Корнелиус. Той бие в такова място, където програмата няма защита, защото нищо *подобно* не може да хрумне на никой програмист. Ако претовареният компютър блокира, Корнелиус го връща обратно в техническия отдел. Дали си е давал сметка, че ги заразява с натрапчивости? Едва ли, той е практик, не се ориентира в теорията: педант на несигурността — такъв е този възпитател на машини. Претоварва компютрите, но какво от това — нали не могат да се оплачат. Това са нови модели, поведението им напомня шахматна игра. Играчът компютър ще победи всеки човек при условие, че учителят му не е като Корнелиус. Компютърът предвижда замислите на партньора на два-три хода напред; ако се опита да предвижда десет хода, ще се задуши от количеството възможни варианти, защото то расте по експоненциална крива. За предвиждане на десет възможни последователни хода се налага опериране с деветзначни числа. Такъв самопарализиращ се шахматист биха дисквалифицирали на първото състезание. На борда на ракетата това отначало не се забелязва: могат да се наблюдават само входовете и изходите на системата, а не това, което става вътре в нея. Вътре нараства бъркотията, а отвън всичко върви нормално — но до едно време. Ето така ги е дресирал — и тези подобия на човешкия разум, които едва се справяха с реалните задачи, защото им беше създал маса фиктивни — станаха кормчии на стохилядниците. Всеки от тези компютри е страдал от ананкастичен

синдром: принудително повтаряне на операциите, усложняване на простите действия, маниерност, ритуалност, опит да се обхване „всичко наведнъж“. Разбира се, те не са наследили страховете на Корнелиус, а само структурата на собствените му реакции; и парадоксално: именно това, че бяха нови, усъвършенствувани модели с повишена пропускателност, е подпомогнало катастрофата; те можеха да функционират продължително, въпреки че контурите им постоянно са излизали от строя, задавени от информационното претоварване. И в зенита на Агатодемон някаква последна капка е препълнила чашата: може би първите пориви на бурята, изискващи мълниеносна реакция, докато компютърът, блокиран от информационната лавина, която сам е предизвикал, не е имал с какво да управлява. Престанал е да бъде устройство на реалното време, не е успявал да моделира действителните събития — засипвали са го измислените... Пред него е имало огромна маса — дискът на планетата — и програмата не му е позволявала да се откаже от започнатата процедура, а вече не е могъл да я продължи. Затова е интерпретирал планетата като метеор, с който ракетата ще се сблъска: това е била последната му отворена вратичка, единствената възможност, която програмата е допускала. Не е могъл да го обясни на хората в командната кабина, нали не е разумна личност! Той докрая е пресмятал, претеглял е шансовете: сблъскването е означавало неминуема гибел, а бягството — само деветдесет и няколко процента, затова е избрал бягството — аварийен старт!

Всичко се подреждаше логично — но без никакви доказателства. Досега никой не беше чувал за такъв случай. Кой би могъл да потвърди предположенията? Може би психиатърът, който е лекувал Корнелиус и му е помогнал (а може би само позволил) да се заеме с тази работа. Но той няма да каже нищо от съображения за лекарска тайна. Тя можеше да бъде нарушена само с решение на съда. А в това време „Арес“ след шест дни...

Оставаше Корнелиус. Дали се досещаше? Дали разбираше — сега, след това, което се случи? Пиркс не можеше да се постави на мястото на стария командир. То беше недосегаемо, като зад стъклена стена. И да бяха възникнали някакви подозрения, той няма да ги признае дори пред себе си. С всички сили ще се противи на такива изводи — това е ясно...

Но нали всичко ще излезе наяве — след поредната катастрофа. Ако „Анабис“ кацне благополучно, простата аритметика — че са подвели само компютрите, за които отговаря Корнелиус — ще насочи подозренията към него. Ще започнат да разглеждат с лупа всяка подробност и тогава по нишката ще стигнат до кълбото...

Но нима трябваше да чака със скръстени ръце! Какво да прави? Отлично знаеше: да се изтрие цялата електронна памет на „Арес“, да се предаде по радиото оригиналната програма; корабният информатик ще се оправи с това за няколко часа.

Но за да заяви тези неща, трябваше да има доказателства. Поне едно. В краен случай — поне косвени улики: но нямаше нищо. Един спомен отпреди доста години за някаква болест, прочетена в три думи, при това обърнати обратно... прякори и клюки... анекдотите за Корнелиус... каталогът на неговите чудачества... Не можеш да се явиш пред комисията с това като доказателство за болест и причина за катастрофа. Но дори да отправи тези обвинения, без да се съобразява със стария човек, оставаше „Арес“... По време на операцията корабът, лишен от компютъра си, ще бъде сляп и глух.

Най-важното беше „Арес“. Строеше разни полубезумни проекти: ако не може да го извърши официално, дали не трябва да стартира и изпрати до „Арес“ предупреждение и описание на своето мисловно разследване от борда на „Кювие“? Не, беше твърде рисковано, дори ако пренебрегне последиците. Не познаваше командира на „Арес“. Нима той самият би послушал чужди съвети, основани на такива хипотези? При пълно отсъствие на доказателства?

Съмнително...

Значи оставаше самият Корнелиус. Знаеше адреса му: Бостън, комбинат „Синтроникс“. Но как би могъл да поиска от такъв недоверчив, придирчив и педантичен човек да признае, че е извършил онова, от което се е пазил през целия си живот? Може би след разговор на четири очи, след увещания и напомняния за заплахата, надвиснала над „Арес“, би се съгласил да се изпрати предупреждение и дори би го подкрепил — все пак той беше честен човек. Но в дискусия между Марс и Земята, с осемминутни паузи, от екрана, а не с жив събеседник, да стовариш такива обвинения върху главата на беззащитния и да искаш от него да се признае в убийство — макар и непредумишлено — на трийсет човека? Невъзможно!

Седеше на леглото, сплел ръце, сякаш за молитва. Чувствуваше безкрайно удивление: нима до такава степен е възможно всичко да знаеш и нищо да не можеш! Огледа книгите на рафта. Те му помогнаха — със своето поражение. Всичките бяха загубили, защото спореха за каналите, тоест за онова, което уж наблюдаваха на далечното петънце в лещите на телескопите, а не за онова, което беше в самите тях. Спореха за Марс, който не виждаха: виждаха дъното на собствения си разум, където се излюпваха героични и съдбоносни образи. Те проектираха своите мечти на двеста милиона километра — вместо да се замислят над себе си. Така и тук всеки, който се навираше в гъсталака на теорията на компютрите и търсеше там причината за катастрофата, се отдалечаваше от същността на нещата. Компютрите бяха невинни и неутрални, също както Марс, към който и той хранеше някакви безсмислени претенции, сякаш светът беше длъжен да отговаря за миражите, които човекът се мъчи да му натрапи. Старите книги бяха направили онова, което можеха. Не виждаше изход.

На най-долната полица имаше белетристика; сред цветните корици се подаваше синкав том на По. Значи и Романи го чете? Самият той не обичаше По — за изкуствеността на езика, за изтънчеността на фантазията, която не искаше да признае, че е родена от съновидения. Но за Корнелиус това беше почти библия. Неволно измъкна книгата, тя сама се отвори на съдържанието. Заглавието на един от разказите го порази. Веднъж след дежурство Корнелиус му даде Едгар По, хвалейки този разказ за разкриването на убиец по невероятен, фантастично режисиран начин. После и той трябваше лицемерно да го хвали — знае се, че командирът винаги има право...

Отначало идеята, която го осени, му се стори забавна, но постепенно я оцени. Тя приличаше на ученически виц и същевременно на подъл удар в гърба. Това е грубо, несполучливо, жестоко, но кой знае дали няма да бъде най-резултатно именно в тази ситуация: да изпрати в телеграма тези четири думи. Възможно е тези подозрения да са измислици; онзи Корнелиус, за когото се отнася историята на болестта, е съвсем друг човек, а този обучава компютрите точно според нормативите и няма защо да се чувства виновен. Получавайки такава телеграма, ще вдигне рамене и ще помисли, че неговият бивш подчинен си е позволил кретенски майтап, във висша степен отвратителен — и толкова. Но ако известието за катастрофата е

събудило у него тревога и неясни подозрения, ако вече по малко започва да се досеща за своето участие в нещастieto и се противи на тези догадки, четирите думи на телеграмата ще го ударят като гръм. За миг ще почувствува, че е уличен — от край до край — в нещо, което сам не се решава да формулира изцяло, и че е виновен: тогава вече няма да може да избяга от мисълта за „Арес“ и за онова, което го чака; дори да се съпротивява на тези мисли, телеграмата няма да му дава покой. Няма да може да седи със скръстени ръце, в пасивно очакване: телеграмата ще му влезе под кожата, ще гризе съвестта му и тогава — какво? Пиркс го познаваше достатъчно, за да разбере, че старикът няма да се обърне към властите, нито ще даде показания, но и няма да седне да обмисля как най-добре да се защитава и по какъв начин да се изплъзне от отговорност. Ако се признае за отговорен, той, без да каже дума, ще направи това, което сметне за необходимо.

И все пак не трябва, просто не е хубаво. Още веднъж претегли всички варианти — беше готов да се срещне с дявола, да поиска разговор с Ван дер Войт, ако това предричаше успех... Но никой не можеше да помогне. Никой. Всичко би било по-друго, ако не беше „Арес“ и тези шест дни срок. Уговаряне на психиатрите да дадат показания; наблюдаване на методите, с които Корнелиус обучава компютрите; проверка на компютъра на „Арес“ — но всичко това изискваше седмици. И така? Да подготви старика чрез някакво известие, че... Но тогава всичко ще пропадне. Онзи ще открие в болезнената си психика всякакви увъртания и контрааргументи — в края на краищата и най-честният човек има инстинкт за самосъхранение. Ще започне да се защитава или по-скоро посвоему ще мълчи високомерно, докато „Арес“... Да захвърли всичко би било най-лесното!

Имаше чувството, че пропада, всичко го отблъскваше, както в един друг разказ на По, „Кладенецът и махалото“, където мъртвите стени милиметър по милиметър се стягат около беззащитния, тласкайки го към пропастта. Има ли по-голяма беззащитност от беззащитността пред болестта, обхванала някого: и именно заради това той трябва да получи подъл удар в гърба? Нима има по-голяма подлост? Да захвърли всичко? Това би било най-лесното!

Да мълчи? Естествено, И никой никога няма да се досети, че е държал в ръцете си нишките. След поредната катастрофа сами ще

налучкат следата. Веднъж започнало, следствието в края на краищата ще достигне до Корнелиус и...

Но ако е така, ако няма да спаси стария командир дори с мълчанието си... Тогава няма право. Повече нищо не помисли, защото започна да действа, сякаш избегнал се от всички съмнения.

Партерът беше пуст. В кабината за лазерна свръзка седеше само един дежурен техник — Харун. Изпрати телеграма: Земя, САЩ, Бостън, „Синтроникс корпорейшън“, Уорън Корнелиус: THOU ART THE MAN^[4]. И към името си добави: член на комисията за разследване причините за катастрофата на „Ариел“. Място на изпращане на телеграма: Марс, Агатодемон. Това беше всичко. Върна телеграмата: Марс, Агатодемон.^[5] Някой чукаше после на вратата, чуваха се гласове, но не даде признаци на живот. Имаше нужда да бъде сам, защото дойдоха душевните терзания, които очакваше. С това вече нищо не може да се направи.

До късна нощ чете Скиапарели, за да не си представя по сто пъти във всевъзможни варианти как Корнелиус, навъсил прошарените си, рошави вежди, взема телеграмата с щемпела на Марс, как отваря шумящата хартия и я нагласява пред далекогледите си очи. От Скиапарели не разбра нито дума; когато прелистваше страницата, го обхващаше безкрайно удивление, смесено с почти детинско огорчение: как, значи аз? И аз можах да направя такова нещо?

Вече не се съмняваше: Корнелиус беше попаднал в капана като мишка; нямаше никакво място, дори за дребни увъртания — самата ситуация не го допускаше, така се бяха сложили събитията; затова сигурно със своя бодлив, отчетлив почерк е нахвърлил върху листа няколко фрази, обясняващи, че е действувал без зъл умисъл, но поема цялата вина върху себе си, подписал се е и в три и половина-четири часа след получаване на телеграмата — е стрелял в устата си. В записката му не би имало нито дума за болестта, нито какъвто и да е опит за самооправдание — нищо.

Той сякаш бе одобрил постъпката на Пиркс, само доколкото е свързана със спасяването на „Арес“, и бе решил да вземе участие в това спасяване — нищо повече. Сякаш му беше изразил и деловото си одобрение, но същевременно и пълното си презрение за този удар.

Впрочем възможно беше Пиркс да се лъже... Колкото и това да изглеждаше несъразмерно със станалото, но Пиркс беше особено

угнетен от приповдигнато-театралния стил на своята постъпка. Той удари Корнелиус с неговия любим писател и в стила на този писател, който му звучеше фалшиво, от когото Пиркс се дразнеше, защото не виждаше във възкръсналия труп, който посочва с окървавен пръст убиеца си, ужаса на живота. Този ужас, според неговия опит, беше по-скоро издевателски, отколкото живописно-романтичен. Той съпътствуваше и размишленията върху промяната на ролята, която Марс беше играл през две последователни епохи: от недостижимо червеникаво петънце на нощното небе, което разкрива полунеразбираеми следи на чужд разум, се превърна в място на обикновен човешки живот — тоест изнурителна борба, задкулисни политически машинации и интриги; свят на тягостни пясъчни бури, хаос и разбити ракети; място, откъдето можеше не само да се наблюдава поетично-синьото огънче на Земята, но и да се нанесе смъртоносен удар на човека върху нея. Непорочният полуфантастичен Марс на ранната марсография изчезна, оставяйки за спомен само тези звучащи като алхимически заклинания гръцко-латински названия, чиято материална основа сега тъпчеха тежките обувки. Безвъзвратно потъна зад хоризонта епохата на високите теоретични спорове, като едва в последния си миг разкри своя истински облик — мечта, подхранвана от собствената си неизпълнимост. Остана само Марс на уморителния труд, икономически изчисления и такива калносиви утрини като тази, в която тръгна на заседание на комисията с доклада в ръка.

[1] Помни, че ще умреш (лат.). ↑

[2] Вярвам, защото не съществува (лат.). ↑

[3] Особено мнение (лат). Бел.пр. ↑

[4] „Ти си човекът, направил това“ (заглавие на разказ от Е. А. По). ↑

[5] В „нормален“ превод това изречение всъщност гласи: „Той се върна в стаята на Роман и се заключи там.“ Бел. Mandor. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.